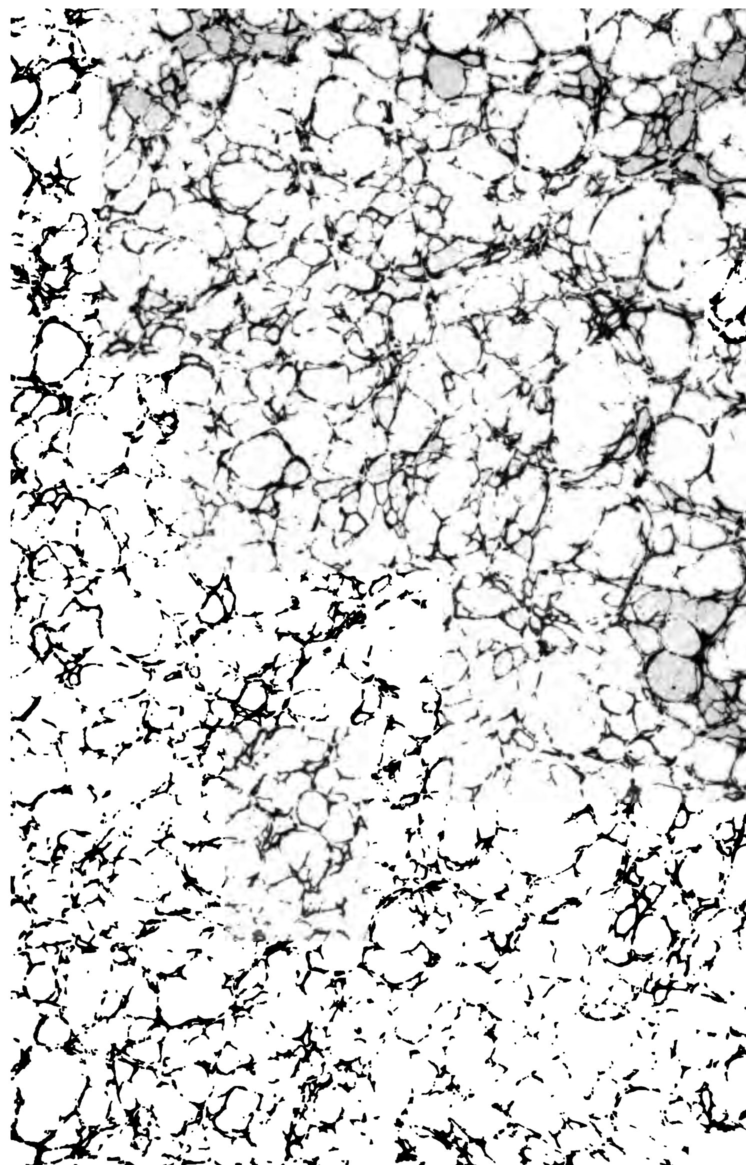

EUTROPII

BREVIARIUM

HISTORIAE ROMANAE

EDITIONEM PRIMAM CURAVIT

Detlev Karl Wilhelm

DETL. C. G. BAUMGARTEN-CRUSIUS

ALTERAM

HENRICUS RUDOLFUS DIETSCH

LIPSIAE

SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI

MDCCCLVII.

PRAEFATIO EDITORIS PRIORIS.

Quum, quod accidere solet mortalibus, ut ad finem aliquem sua via progredientes saepe repentina voce ad diversum curriculum avocentur, prorsus insperata Eutropium aliosque deinceps scriptores Romanos edendi provincia a Teubnero, viro unice industrio, subito demandata mihi fuerit, nihil aliud in praefatione agendum existimo, quam ut, significato omnis instituti consilio, aliquam excusationem mihi impetrem. In regendis, quae pueris iuvenibusque nostra aetate ut unicum contra tenebrionum artes praesidium praestare licet, literarum antiquarum studiis primum magistrorum officium hoc esse videtur, ut ordinem, quo incedere per illa suos iubent, recte et considerate constituant, tum, ut subsidia, quibus levetur labor, ea prudentia admetiantur, quae adiuvandam, non eximendam illis operam esse semper meminerit. Incipiendum igitur a scriptoribus, qui, quamvis inferioris census, oratione tamen et argumento tironibus faciliorem consuetudinem praebeant; tum editiones exhibendae, quae accurate exploratae neque vitiis detineant, neque interpretationis mole obruant iuvenum ingenia et praeter necessitatem fatigent. Neque opus est in eo nègotio longis de lectionis veritate disputationibus, quae ab imperitioribus vix capiantur, viris eruditis non sufficiant. Sed ex ea, quae parata esse debet, copia deligenda

sunt, quae, idoneo adhibito interprete, facilem et promtam lectionem reddere possint. Id a nobis factum esse, docebit partim orationis ipsius accuratior exploratio, partim, quicquid notarum ad finem libri aspersimus. Maxime autem secuti sumus Tzchuckii editionem minorem; ex reliquo apparatu, quem non neglexisse nobis videmur, excepto, quo nuper ex Monacensi codice petito uti nondum contigit, duximus, quaecunque potiora existimarentur.

Vixit autem — nam de hoc etiam praedicendum, ut, quibus destinata est opera, habeant, quae desiderare possint — Eutropius seculo post Christum quarto exeunte, edidítque breviarium, quod sui temporis more dixit, sub Imperatore Valente. Qui ipsum nomen magis sequuntur, quam temporum rerumque rationes, facile in unum hominem congesserunt, quaecunque de Eutropiis quarto quintoque seculo comperta sunt, unde mira de vita, moribus, factis, et annis, quos explevisse dicitur, discordia. Ut explorata de eo admodum pauca dici possunt. Constat, fuisse nostrum scriptorem Constantino, qui Magnus fertur, ab epistolis, quod magnum tunc fuit officium, quum viri eruditi ad aulam adhiberi nondum desiissent, postea Iuliani expeditioni contra Persas interfuisse, ut ipse l. X. c. 16. perhibet, scripsisse autem, quum graviora opera negligi coepissent, quaecunque ad Caesares parum eruditos de summa rerum Romanarum instruendos idonea viderentur. Christianum eum multi fecerunt, ipse, quamvis cautus, nos omnia alia de se opinari iubet. Edidisse videtur, quantum ex hominis ingenio et aliorum testimoniis augurari licet, plura, quam ex communi literarum naufragio ad nos servata sunt. Breviarium, quod

habemus, non incondite scriptum est, et perspicue, ut tironum manibus versari possit, excerptum ex auctoribus, quos conferre licet, et qui perierunt; unde subinde narrat, de quibus alii tacent vel diversa prodiderunt. Insunt quaedam vergentis aetatis, ferenda potius quam imitanda. In annis ita omnia turbata sunt, ut nescias, scriptoris vitium sit an librariorum, et severa etiam medela vix subveniri possit. Igitur idoneo interpreti sua pars semper relinquenda est ab editore, quum vir rebus necessariis parum imbutus longa etiam institutione uti nequeat, dignus suo munere duce supersedere possit, malitque, ut ingenio suo et doctrina satis confisus. Graece saepius redditum esse Eutropium, vel ex temporum imperiique Romani condicione, quae tunc fuit, conieceris. Superest Paeanii Graeca interpretatio, liberior quidem et quae saepe ad diversum exemplum facta videatur, sed ad iudicium de singulis locis ferendum maximae fere auctoritatis, praesertim quum vix serioris ipso libro sit originis. Qui omnem historiam in compendium redigere coeperant, mox insertis, quae suae aetati magis placerent, sequentis etiam temporis historias attexuerunt. Inde tandem orta est historia miscella, quae nono seculo a Paulo Diacono talibusque deinceps viris confecta diu oracula edidit de historia Romana, donec restitutum cum omnis eruditionis luce de antiquitate iudicium genuina a spuriis dispescere didicit. Itaque post primas editiones, Romanam a. 1471., Venetas, Parisienses, Florentinas, Basileenses, quas hic recensere non attinet, exstitere, qui prudentius in eo negotio elaborarent, Schonhofius Basileae a. 1546., Elias Vinetus Pictavii a. 1553., Sylburgius Francofurti a. 1588., Paulus Merula Lugduni Bat. a. 1592.,

Cellarius Saxo ab anno inde 1678., Hearnius Anglus Oxonii 1703., Haverkampius Lugd. Bat. 1729. et post eum codicum Lugdunensium, qui praestantissimi sunt, diligentior explorator Verheykius Lugd. Bat. 1762., Tzschuckius denique, qui duas editiones, maiorem et nimis copiosam Lipsiae 1796., et minorem ibidem 1804. vulgavit. Commemoravimus nomina, quae ius quoddam in Eutropio sibi vindicarunt. Nos, quantum per editionis rationem licuit, eorum laboribus usi, id unum in votis habemus, ut nonnihil ad sternendam adolescentibus antiquitatis viam, vel initio disciplinae salebris impeditam, hoc tralaticio etiam opere contribuisse videamur. Scr. Dresdae prid. Kal. Iul. 1824.

PRAEFATIO HENRICI RUDOLFI DIETSCH.

Cum Baumgarten-Crusius, vir ingenio non minus, quam doctrina insignis, mortuus esset, divenditis exemplaribus Eutropii, ab illo anno MDCCCXXIV. editi, mihi a bibliopola honestissimo, socero dilectissimo, id muneris delatum est, ut denuo libelli editionem curarem. Quo munere ita tantum me bene et pro virili parte fungi posse intellexi, ut, non solum quae typothetae peccassent, sed etiam, in quibus a prioris editoris iudicio recedendum esset, corrigerem. Quare varias scripturas, a viris doctis enotatas, perlustravi. Adhibui etiam editionem Fr. Hoegeri, quae Monachii sumtibus et typis E. A. Fleischmann prodiit. Sed cum ille v. d. in titulo haec ascripsisset: *ad fidem cod. bibl. reg. Monac. textum constituit*, spe deceptus sum, cum mox intelligerem, non integras illius codicis scripturas, sed haud raro virorum doctorum emendationes ab eo exhibitas esse. Quam ob rem cum ex ea editione minime cognoscatur, quae codicis Monacensis sit natura ac fides, neque quas scripturas exhibeat, tamen nonnullis locis iudicium meum confirmatum est. Ceterum quae quibusque de caussis mutaverim, ex annotationibus libello adiectis lectores cognoscent. Erunt autem fortasse, qui me quod interpunctionem ad maiorem simplicitatem redegerim, reprehendant, cum

tironibus eo male consultum putent. Quos rogatos volo, ut secum reputent, utrum praestet, tirones crebris signis ita perturbare, ut quae sint enuntiatorum in multa incisa distinctorum constructiones, perspicere vix possint, an cogere eos, ut, quae cohaereant, quo quodque vocabulum referendum sit, quo modo latini sermonis consuetudo a nostra in enuntiatis coniungendis diversa sit, ipsi cogitando invenire studeant.

Scrib. Grimae d. XXIII. Dec. MDCCCXLVIII.

DOMINO VALENTI MAXIMO

PERPETUO AUGUSTO.

Res Romanas ex voluntate mansuetudinis tuae ab urbe condita ad nostram memoriam, quae in negotiis vel bellicis vel civilibus eminebant, per ordinem temporum brevi narratione collegi strictim, additis etiam iis, quae in principum vita egregia exstiterunt, ut tranquillitatis tuae possit mens divina laetari, prius se illustrium virorum facta in administrando imperio secutam, quam cognosceret lectione.

EUTROPII

BREVIARIUM

HISTORIAE ROMANAE

EDITIONEM PRIMAM CURAVIT

Detlev Karl Wilhelm

DETL. C. G. BAUMGARTEN-CRUSIUS

ALTERAM

HENRICUS RUDOLFUS DIETSCH

LIPSIAE

SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI

MDCCCLVII.

ubi plurimum, vix usque ad quintum decimum miliarium possideret.

Cap. IX. (VIII.) Hinc consules coepere pro uno rege duo hac causa creari, ut, si unus malus esse voluisset, alter eum habens potestatem similem coërceret. Et placuit, ne imperium longius, quam annuum haberent, ne per diuturnitatem potestatis insolentiores redderentur, sed civiles semper essent, qui se post annum scirent futuros esse pri-
A.U. vatos. Fuerunt igitur anno primo expulsis regibus consu-
245. les L. Iunius Brutus, qui maxime egerat, ut Tarquinius pelleretur, et Tarquinius Collatinus, maritus Lucretiae. Sed Tarquinio Collatino statim sublata est dignitas. Placuerat enim, ne quisquam in urbe maneret, qui Tarquinius vocaretur. Ergo accepto omni patrimonio suo ex urbe migravit et loco ipsius factus est Valerius Publicola consul.

Cap. X. (IX.) Commovit tamen bellum urbi Romae rex Tarquinius, qui fuerat expulsus, et collectis multis gentibus, ut in regnum posset restitui, dimicavit. In prima pugna Brutus consul et Aruns, Tarquinii filius, in vicem se occiderunt, Romani tamen ex ea pugna victores recesserunt. Brutum Romanae matronae, defensorem pudicitiae suae, quasi communem patrem, per annum luxerunt.
A.U. Valerius Publicola Sp. Lucretium Tricipitinum collegam
246. sibi fecit, Lucretiae patrem, quo morbo mortuo, iterum Horatium Pulvillum collegam sibi sumpsit. Ita primus annus quinque consules habuit, cum Tarquinius Collatinus urbe cessisset propter nomen, Brutus proelio perisset, Sp. Lucretius morbo mortuus esset.

Cap. XI. (X.) Secundo quoque anno iterum Tarquinius, ut reciperetur in regnum, bellum Romanis intulit, auxilium ei ferente Porsena, Tusciae rege, et Romam paene
A.U. cepit. Verum tunc quoque victus est. Tertio anno post
246. reges exactos Tarquinius, cum suscipi non posset in re-
A.U. gnum, neque ei Porsena, qui pacem cum Romanis fecerat,
247. auxilium praestaret, Tusculum se contulit, quae civitas non longe ab urbe est, atque ibi per quatuordecim annos privatus cum uxore consenuit. Quarto anno post reges exa-

ctos, cum Sabini Romanis bellum intulissent, victi sunt, et de his est triumphatum. Quinto anno Valerius ille, Bruti A.U. 251. collega et quater consul, fataliter mortuus est, adeo pauper, ut collatis a populo nummis sumptum habuerit sepulturae. Quem matronae, sicut Brutum, annum luxerunt.

Cap. XII. (XI.) Nono anno post reges exactos, cum gener Tarquinii ad iniuriam soceri vindicandam ingentem collegisset exercitum, nova Romae dignitas est creata, quae dictatura appellatur, maior quam consulatus. Eodem A.U. 253. anno etiam magister equitum factus est, qui dictatori obsequeretur. Neque quidquam similius potest dici, quam dictatura antiqua huic imperii potestati, quam nunc tranquillitas vestra habet, maxime cum Augustus quoque Octavianus, de quo postea dicemus, et ante eum Caius Caesar sub dictaturae nomine atque honore regnaverint. Dictator autem Romae primus fuit Larcius, magister equitum primus Sp. Cassius.

Cap. XIII. (XII.) Sexto decimo anno post reges exa- A.U. 260. ctos seditionem populus Romae fecit, tanquam a senatu atque consulibus premeretur. Tum et ipse sibi tribunos plebis, quasi proprios iudices et defensores, creavit, per quos contra senatum et consules tutus esse posset.

Cap. XIV. Sequenti anno Volsci bellum reparave- A.U. 261. runt, et victi acie etiam Coriolos civitatem, quam habebant optimam, perdiderunt.

Cap. XV. (XIII.) Octavo decimo anno post reges A.U. 264. eiectos expulsus ex urbe Q. Marcius, dux Romanorum, qui Coriolos ceperat, Volscorum civitatem, ad ipsos Volscos contendit iratus, et auxilia contra Romanos accepit, Romanosque saepe vicit. Usque ad quintum miliarium urbis accessit, oppugnaturus etiam patriam [suam], legatis, qui pacem petebant, repudiatis, nisi ad eum mater Veturia et uxor Volumnia ex urbe venissent, quarum fletu et deprecatione superatus removit exercitum. Atque hic secundus post Tarquinium fuit, qui dux contra patriam suam esset.

A.U. Cap. XVI. (XIV.) Caesone Fabio et Tito Virginio
275. coss. trecenti nobiles homines, qui ex Fabia familia erant, contra Veientes bellum soli susceperunt, promittentes senatui et populo per se omne certamen implendum. Itaque profecti, omnes nobiles et qui singuli magnorum exercituum duces esse deberent, in proelio conciderunt. Unus omnino superfuit ex tanta familia, qui propter aetatem puerilem duci non potuerat ad pugnam.

A.U. Cap. XVII. Post haec census in urbe habitus est et
295. inventa sunt civium capita cxix milia cccxix. (XV.) Sequenti anno, cum in Algido monte, ab urbe duodecimo ferme miliario, Romanus obsideretur exercitus, L. Quintius Cincinnatus dictator est factus, qui agrum quatuor iu-
A.U. gerum possidens manibus suis colebat. Is cum in opere
296. et arans esset inventus, sudore deterso togam praetextam accepit et caesis hostibus liberavit exercitum.

A.U. Cap. XVIII. (XVI.) Anno trecentesimo et altero ab
302. urbe condita imperium consulare cessavit et pro duobus consulibus decem facti sunt, qui summam potestatem haberent, decemviri nominati. Sed cum primo anno bene egissent, secundo unus ex iis, Appius Claudius, Virginii cuiusdam, qui honestis iam stipendiis contra Latinos in monte Algido militabat, filiam virginem corrumpere voluit, quam pater occidit, ne stuprum a decemviro sustineret, et regressus ad milites, movit tumultum. Sublata est decemviris potestas ipsique damnati sunt.

A.U. Cap. XIX. (XVII.) Anno trecentesimo decimo quinto
317. ab urbe condita Fidenates contra Romanos rebellaverunt. Auxilium his praestabant Veientes et rex Veientium Tolumnius. Quae ambae civitates tam vicinae urbi sunt, ut Fidenae sexto, Veientes xviii. miliario absint. Coniunxerunt se his et Volsci. Sed Mamerco Aemilio dictatore et L. Quintio Cincinnato magistro equitum victi etiam regem perdiderunt. Fidenae captae et excisae.

A.U. Cap. XX. (XVIII.) Post xx deinde annos Veientani
349 rebellaverunt. Dictator contra ipsos missus est Furius Camillus, qui primum eos vicit acie, mox etiam civitatem diu

obsidens cepit, antiquissimam Italiae atque ditissimam. A.U.
Post eam cepit et Faliscos, non minus nobilem civitatem. 359. A.U.
Sed commota est ei invidia, quasi praedam male divisisset, 361.
damnatusque ob eam caussam et expulsus civitate est. Sta- A.U.
tim Galli Senones ad urbem venerunt, et victos Romanos 364.
undecimo miliario a Roma apud flumen Alliam secuti etiam urbem occuparunt. Neque defendi quidquam, nisi Capitolium, potuit, quod cum diu obsedissent et iam Romani
fame laborarent, a Camillo, qui in vicina civitate exulabat, A.U.
Gallis superventum est gravissimeque victi sunt. Postea 365.
tamen accepto etiam auro, ne Capitolium obsiderent, recesserunt, sed secutus eos Camillus ita cecidit, ut et aurum, quod iis datum fuerat, et omnia, quae ceperant, militaria
signa revocaret. Ita tertio triumphans urbem ingressus est A.U.
et appellatus secundus Romulus, quasi et ipse patriae con- 366.
ditor.

LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM.

1. Tribuni militares consulari potestate pro duobus consulibus creantur. Camillus Volscos, Aequos et Sutrinos, 2. Quintius Cincinnatus Praenestinos vincit. 3. In locum tribunorum militarium consulari potestate succedunt rursus consules. 4. Camilli mors et laus. 5. Gallorum in Italiam irruentium fuga. 6. Census iterum habetur. M. Valerius in singulari certamine Gallum vincit. 7. Bellum contra Latinos prospere gestum. 8. 9. Variae Samnitium clades, quibus diuturnum illud bellum sublatum est. 10. Victoria de Gallis illorumque sociis Tuscis et Samnitibus. 11-14. Bellum Tarentinum et cum Pyrrho, Epiri rege, Italis multis sociis. 15. Ptolemaeus Aegypti rex legatos Romam mittit. 16. Picentes vincuntur 17. et Sallentini. 18-28. Census civium. Bellum Punicum primum eiusque diversae vices.

Cap. I. Anno trecentesimo sexagesimo quinto ab urbe condita, post captam autem primo, dignitates muta-
tae sunt, et pro duobus consulibus facti tribuni militares A.U.
consulari potestate. Hinc iam coepit Romana res crescere. 311.
Nam Camillus eo anno Volscorum civitatem, quae per se-

ptuaginta annos bellum gesserat, vicit, et Aequorum urbem
et Sutrinorum omnibus deletis earundem exercitibus oc-
cupavit, et tres simul triumphos egit.
A.U. CAP. II. Titus etiam Quintius Cincinnatus Praenesti-
375. nos, qui usque ad urbis Romae portas cum bello venerant,
persecutus ad flumen Alliam vicit, octo civitates, quae sub
ipsis agebant, Romanis adiunxit, ipsam Praenesten aggres-
sus in deditionem accepit. Quae omnia ab eo gesta sunt
viginti diebus, triumphusque ipsi decretus.
CAP. III. Verum dignitas tribunorum militarium non
A.U. diu perseveravit. Nam post aliquantum nullos placuit fieri,
379. et quadriennium in urbe ita fluxit, ut potestates ibi maio-
385. res non essent. Resumpserunt tamen tribuni militares con-
sulari potestate iterum dignitatem et triennio persevera-
389. verunt. Rursus consules facti.
A.U. CAP. IV. (II.) L. Genucio et Q. Servilio coss. mor-
390. tuus est Camillus. Honor ei secundus post Romulum de-
latus est.
A.U. CAP. V. T. Quintius dictator adversus Gallos, qui ad
394. Italiam venerant, missus est. Hi ab urbe quarto miliario
trans Anienem fluvium consederant. Ibi nobilissimus de
senatoribus iuvenis T. Manlius provocantem Gallum ad sin-
gulare certamen progressus occidit, et sublato torque au-
reo colloque suo imposito in perpetuum Torquati et sibi
A.U. et posteris cognomen accepit. Galli fugati sunt, mox per
394. C. Sulpicium dictatorem etiam victi. Non multo post a C.
Marcio Tusci victi sunt. VIII milia captivorum ex his in
triumphum ducta.
A.U. CAP. VI. (III.) Census iterum habitus est. Et cum
404. Latini, qui a Romanis subacti erant, milites praestare nol-
405. lent, ex Romanis tantum tirones lecti sunt, factaeque le-
giones decem, qui modus sexaginta vel amplius armato-
rum milia efficiebat. Parvis adhuc Romanis rebus, tanta ta-
men in re militari virtus erat. Quae cum profectae essent
adversus Gallos duce L. Furio, quidam ex Gallis unum ex
Romanis, qui esset optimus, provocavit. Tum se M. Vale-
rius tribunus militum obtulit, et cum processisset arma-

tus, corvus ei supra dextrum brachium sedit. Mox commissa adversus Gallum pugna idem corvus alis et unguibus Galli oculos verberavit, ne rectum posset adspicere. Ita a tribuno Valerio interfectus non solum victoriam ei, sed etiam nomen dedit. Nam postea idem Corvus est dictus. Ac propter hoc meritum annorum trium et viginti consul est factus.

Cap. VII. Latini, qui noluerant milites dare, hoc quo- A.U.
que a Romanis exigere coeperunt, ut unus consul ex eo- 415.
rum, alter ex Romanorum populo crearetur. Quod cum esset negatum, bellum contra eos susceptum est, et ingenti pugnā superati sunt; ac de his perdomitis triumphatum est. Statuae consulibus ob meritum victoriae in A.U.
Rostris positae sunt. [Eo anno etiam Alexandria ab Ale- 417.
xandro Macedone condita est.

Cap. VIII. Iam Romani potentes esse coeperunt. Bellum enim in centesimo et tricesimo fere miliario apud Samnitas gerebatur, qui medii sunt inter Picenum, Campaniam, et Apuliam. L. Papirius Cursor cum honore dictato- A.U.
ris ad id bellum profectus est. Qui cum Romam redisset, 430.
Q. Fabio Maximo, magistro equitum, quem apud exercitum reliquit, praecepit, ne se absente pugnaret. Ille occasione reperta felicissime dimicavit et Samnitas delevit. Ob quam rem a dictatore capitis damnatus, quod se vetante pugnasset, ingenti favore militum et populi liberatus est, tanta Papirio seditione commota, ut paene ipse interficeretur.

Cap. IX. Postea Samnites Romanos T. Veturio et Sp. A.U.
Postumio coss. apud Furculas Caudinas angustiis locorum 433.
conclusos ingenti dedecore vicerunt et sub iugum miserunt. Pax tamen a senatu et populo soluta est, quae cum ipsis propter necessitatem facta fuerat. Postea Samnites A.U.
victi sunt a L. Papirio consule, septem milia eorum sub 434.
iugum missa. Papirius de Samnitibus triumphavit. Eo tem- A.U.
pore Appius Claudius censor Aquam Claudiam induxit et 442.
viam Appiam stravit. Samnites reparato bello Q. Fabium A.U. 462.
Maximum vicerunt tribus milibus hominum occisis. Po-

stea, cum pater ei Fabius Maximus legatus datus fuisset, et Samnitas vicit, et plurima eorum oppida cepit. Deinde P. Cornelius Rufinus, Manius Curius Dentatus, ambo consules, contra Samnitas missi ingentibus proeliis eos confecere. Tum bellum cum Samnitibus per annos novem et XL actum sustulerunt. Neque ullus hostis fuit intra Italiam, qui Romanam virtutem magis fatigaverit.

A.U. 469. CAP. X. Interiectis aliquot annis iterum se Gallorum copiae contra Romanos Tuscis Samnitibusque iunxerunt, sed cum Romam tenderent, a Cn. Cornelio Dolabella consule deletae sunt.

A.U. 471. CAP. XI. (VI.) Eodem tempore Tarentinis, qui iam in ultima Italia sunt, bellum indictum est, quia legatis Romanorum iniuriam fecissent. Hi Pyrrhum, Epiri regem, contra Romanos auxilium poposcerunt, qui ex genere Achillis originem trahebat. Is mox ad Italiam venit, tumque primum Romani cum transmarino hoste dimicaverunt. Missus est contra eum consul P. Valerius Laevinus, qui cum exploratores Pyrrhi cepisset, iussit eos per castra duci, ostendi omnem exercitum, tumque dimitti, ut renuntiarent Pyrrho, quaecunque a Romanis agerentur. Commissa mox pugna, cum iam Pyrrhus fugeret, elephantorum auxilio vicit, quos incognitos Romani expaverunt. Sed nox proelio finem dedit; Laevinus tamen per noctem fugit, Pyrrhus Romanos mile octingentos cepit eosque summo honore tractavit, occisos sepelivit. Quos cum adverso vulnere et truci vultu etiam mortuos iacere vidisset, tulisse ad coelum manus dicitur cum hac voce: *se totius orbis dominum esse potuisse, si tales sibi milites contigissent.*

A.U. 472. CAP. XII. (VII.) Postea Pyrrhus iunctis sibi Samnitibus, Lucanis Bruttiisque Romam perrexit, omnia ferro ignique vastavit, Campaniam depopulatus est atque ad Praenesten venit miliario ab urbe octavo decimo. Mox terrore exercitus, qui cum consule sequebatur, in Campaniam se recepit. Legati ad Pyrrhum de redimendis captivis missi ab eo honorifice suscepti sunt. Captivos sine pretio Romam misit. Unum ex legatis Romanorum, Fabri-

cium, sic admiratus est, ut cum eum pauperem esse cognovisset, quarta parte regni promissa sollicitare voluerit, ut ad se transiret, contemptusque a Fabricio est. Quare cum Pyrrhus ingenti Romanorum admiratione teneretur, legatum misit, qui pacem aequis condicionibus peteret, praecipuum virum, Cineam nomine, ita ut Pyrrhus partem Italiae, quam iam armis occupaverat, obtineret.

Cap. XIII. Pax displicuit remandatumque Pyrrho a senatu est, eum cum Romanis, nisi ex Italia recessisset, pacem habere non posse. Tum Romani iusserunt captivos omnes, quos Pyrrhus reddiderat, infames haberi, quod armati capi potuissent, nec ante eos ad veterem statum reverti, quam si binorum hostium occisorum spolia retulissent. Ita legatus Pyrrhi reversus est. A quo cum quaereret Pyrrhus, *qualem Romam comperisset*, Cineas dixit, *regum se patriam vidisse; scilicet tales illic fere omnes, qualis unus Pyrrhus apud Epirum et reliquam Graeciam putaretur*. (VIII.) Missi sunt contra Pyrrhum A.U.
duces P. Sulpicius et Decius Mus, consules. Certamine 473.
commisso Pyrrhus vulneratus est, elephanti interfecti, xx milia caesa hostium, et ex Romanis tantum quinque milia. Pyrrhus Tarentum fugatus.

Cap. XIV. Interiecto anno contra Pyrrhum Fabricius A.U.
est missus, qui prius inter legatos sollicitari non potuerat 474.
quarta parte regni promissa. Tum, cum vicina castra ipse et rex haberent, medicus Pyrrhi ad eum nocte venit, promittens se veneno Pyrrhum occisurum, si sibi aliquid polliceretur, quem Fabricius vinctum reduci iussit ad dominum Pyrrhoque dici, quae contra caput eius medicus spopondisset. Tunc rex admiratus eum dixisse fertur: *Ille est Fabricius, qui difficilius ab honestate, quam sol a cursu suo averti potest.* Tum rex ad Siciliam profectus A.U.
est. Fabricius victis Samnitibus et Lucanis triumphavit. 475.
Consules deinde Curius Dentatus et Cornelius Lentulus 477.
adversus Pyrrhum missi sunt. Curius contra eum pugnavit, exercitum eius cecidit, ipsum Tarentum fugavit, castra cepit. Ea die caesa hostium xxiii milia. Curius in

A.U. consulatu triumphavit. Primus Romam elephantos quatuor
478. duxit. Pyrrhus etiam a Tarento mox recessit et apud Argos, Graeciae civitatem, occisus est.

A.U. CAP. XV. (IX.) C. Fabio Licino et C. Claudio Ca-
479. nina coss. anno urbis conditae CCCCLXI legati Alexandrini, a Ptolemaeo missi, Romam venere et a Romanis amicitiam, quam petierant, obtinuerunt.

A.U. CAP. XVI. Quinto Ogulnio, C. Fabio Pictore coss. Pi-
483. centes bellum commovere, et ab insequentibus consuli-
484. bus P. Sempronio, Appio Claudio victi sunt; et de his triumphatum est. Conditae a Romanis civitates, Ariminum in Gallia et Beneventum in Samnio.

A.U. CAP. XVII. M. Atilio Regulo, L. Iulio Libone coss.
485. Sallentinis in Apulia bellum indictum est, captique sunt
486. cum civitate simul Brundisini, et de his triumphatum est.

A.U. CAP. XVIII. (X.) Anno CCCCLXXVII, cum iam clarum
488. urbis Romae nomen esset, arma tamen extra Italiam mota non fuerant. Ut igitur cognosceretur, quae copiae Romanorum essent, census est habitus. Inventa sunt civium capita CCXCII milia CCCXXXIV, quanquam a condita urbe nunquam bella cessassent. Et contra Afros bellum susceptum est primum Appio Claudio, Q. Fulvio coss. In Sicilia contra eos pugnatum est et Appius Claudius de Afris et rege Siciliae Hierone triumphavit.

A.U. CAP. XIX. Insequenti anno Valerio Marco et Ota-
489. cilio coss. in Sicilia a Romanis res magnae gestae sunt. Tauromenitani, Catinenses et praeterea quinquaginta civitates in fidem acceptae sunt. Tertio anno in Sicilia contra Hieronem bellum patratum est. Is cum omni nobilitate Syracusanorum pacem a Romanis impetravit deditque argenti
A.U. talenta ducenta. Afri in Sicilia victi sunt, et de his se-
490. cundo Romae triumphatum est.

A.U. CAP. XX. Quinto anno belli Punici, quod contra Afros
492. agebatur, primum Romani C. Duilio et Cn. Cornelio Asina coss. in mari dimicaverunt paratis navibus rostratis, quas Liburnas vocant. Consul Cornelius fraude deceptus est. Duilius commisso proelio Carthaginiensium ducem vicit,

xxxi naves cepit, xiv mersit, vii milia hostium cepit, iii milia occidit. Neque ulla victoria Romanis gratior fuit, quod invicti terra iam etiam mari plurimum possent. C. A.U.
Aquillio Floro, L. Scipione coss. Scipio Corsicam et Sar- 493.
diniam vastavit, multa milia inde captivorum abduxit, triumphum egit.

CAP. XXI. (XI.) L. Manlio Vulsone, M. Atilio Re- A.U.
gulo coss. bellum in Africam translatum est. Contra Ha- 496.
milcarem, Carthaginiensium ducem, in mari pugnatum, victusque est. Nam perditis lxiv navibus retro se recepit. Romani xxii amiserunt. Sed cum in Africam transissent, primam Clypeam, Africae civitatem, in deditionem acceperunt. Consules usque ad Carthaginem processerunt, multisque vastatis Manlius victor Romam rediit, et xxvii milia captivorum reduxit, Atilius Regulus in Africa remansit. Is contra Afros aciem instruxit. Contra tres Carthaginiensium duces dimicans victor fuit, xviii milia hostium cecidit, quinque milia cum xviii elephantis cepit, lxxiiii civitates in fidem accepit. Tum victi Carthaginienses pacem a Romanis petierunt. Quam cum Regulus nollet nisi durissimis condicionibus dare, Afri auxilium a Lacedaemoniis petierunt. Et duce Xanthippo, qui a Lacedaemoniis missus fuerat, Romanorum dux Regulus victus est ultima pernicie. Nam duo milia tantum ex omni Romano exercitu refugerunt, quingenti cum imperatore Regulo capti sunt, xxx milia occisa, Regulus ipse in catenas coniectus.

CAP. XXII. (XII.) M. Aemilio Paulo, Servio Fulvio A.U.
Nobiliore coss. ambo Romani consules ad Africam profecti 497.
sunt cum trecentarum navium classe. Primum Afros navali certamine superant. Aemilius consul centum et quatuor naves hostium demersit, triginta cum pugnatoribus cepit, xv milia hostium aut occidit aut cepit, militem suum ingenti praeda ditavit. Et subacta Africa tum fuisset, nisi tanta fames fuisset, ut diutius exspectare exercitus non posset. Consules cum victrici classe redeuntes circa Siciliam naufragium passi sunt. Et tanta tempestas fuit, ut

ex quadringentis sexaginta quatuor navibus octoginta servari vix potuerint, neque ullo tempore tanta maritima tempestas audita est. Romani tamen statim ducentas naves reparaverunt, neque in aliquo animus his infractus fuit.

A.U. 499. CAP. XXIII. (XIII.) Cn. Servilius Caepio et C. Sempronius Blaesus coss. cum ducentis sexaginta navibus ad Africam profecti sunt. Aliquot civitates ceperunt. Praedam ingentem reducentes naufragium passi sunt. Itaque cum continuae calamitates Romanis displicerent, decrevit senatus, ut a maritimis proeliis recederetur et tantum sexaginta naves ad praesidium Italiae salvae essent.

A.U. 501. CAP. XXIV. L. Caecilio Metello, C. Furio Pacilo coss. Metellus in Sicilia Afrorum ducem cum CXXX elephantis et magnis copiis venientem superavit, XX milia hostium cecidit, XXVI elephantos cepit, reliquos errantes per Numidas, quos in auxilium habebat, collegit et Romam deduxit ingenti pompa, cum CXXX elephantorum numerus omnia itinera compleret.

CAP. XXV. (XIV.) Post haec mala Carthaginienses Regulum ducem, quem ceperant, petierunt, ut Romam proficisceretur, et pacem a Romanis obtineret, ac permutationem captivorum faceret. Ille Romam cum venisset, inductus in senatum nihil quasi Romanus egit, dixitque *se ex illa die, qua in potestatem Afrorum venisset, Romanum esse desiisse.* Itaque et uxorem a complexu removit, et senatui suasit, ne pax cum Poenis fieret; *illos enim fractos tot casibus spem nullam habere; se tanti non esse, ut tot milia captivorum propter unum se [et senem] et paucos, qui ex Romanis capti fuerant, redderentur.* Itaque obtinuit. Nam Afros pacem petentes nullus admisit. Ipse Carthaginem rediit, offerentibusque Romanis, ut eum Romae tenerent, negavit se in ea urbe mansurum, in qua, postquam Afris servierat, dignitatem honesti civis habere non posset. Regressus igitur ad Africam omnibus suppliciis exstinctus est.

A.U. 503. CAP. XXVI. (XV.) P. Claudio Pulchro, L. Iunio coss. Claudius contra auspicia pugnavit et a Carthaginiensibus

victus est. Nam ex ccxx navibus cum xxx fugit, nonaginta cum pugnatoribus captae sunt, demersae ceterae. Alius quoque consul classem naufragio amisit, exercitum tamen salvum habuit, quia vicina litora erant.

Cap. XXVII. (XVI.) C. Lutatio Catulo, A. Postumio A.U.
Albino coss. anno belli Punici xxiii. Catulo bellum contra 510.
Afros commissum est. Profectus est cum ccc navibus in Siciliam. Afri contra ipsum cccc paraverunt. Nunquam in mari tantis copiis pugnatum est. Lutatius Catulus navem aeger ascendit. Vulneratus enim in pugna superiore fuerat. Contra Lilybaeum, civitatem Siciliae, pugnatum est ingenti virtute Romanorum. Nam lxxiii Carthaginiensium naves captae sunt, cxxv demersae, xxxii milia hostium capta, xiii occisa, infinitum auri argentique pondus in potestatem Romanorum redactum. Ex classe Romana xii naves demersae. Pugnatum est vi. Idus Martias. Statim Carthaginienses pacem petierunt tributaque est eis pax. Captivi Romanorum, qui tenebantur a Carthaginiensibus, redditi sunt. Etiam Carthaginienses petierunt, ut redimi eos captivos liceret, quos ex Afris Romani tenebant. Senatus iussit sine pretio dari eos, qui in publica custodia essent; qui autem a privatis tenerentur, ut pretio dominis reddito Carthaginem redirent, atque id pretium ex fisco magis, quam a Carthaginiensibus solveretur.

Cap. XXVIII. Q. Lutatius, A. Manlius consules creati A.U.
bellum Faliscis intulerunt, quae civitas Italiae opulenta 511.
quondam fuit. Quod ambo consules intra sex dies, quam venerant, transegerunt xv milibus hostium caesis, ceteris pace concessa, agro tamen ex medietate sublato.

LIBER TERTIUS.

ARGUMENTUM.

1. Ptolemaeus Aegypti rex promissa a Romanis auxilia in bello contra Antiochum, Syriae regem, recusat. Hiero, Siciliae

rex, ludos spectatum Romam venit. 2. Bellum Ligusticum feliciter gestum metusque Punici sublatus. 3. Otium per orbem Romanum. 4. Bellum Illyricum. 5. 6. Clades Gallorum in Italiam irrumpentium. 7 – 23. Bellum Istricum et Punicum secundum, variis regionibus et rerum vicissitudinibus gestum.

Cap. I. Finito igitur Punico bello, quod per xxiii annos tractum est, Romani iam clarissima gloria noti legatos ad Ptolemaeum, Aegypti regem, miserunt auxilia promittentes, quia rex Syriae Antiochus ei bellum intulerat. Ille gratias Romanis egit, auxilia non accepit. Iam enim fuerat pugna transacta. Eodem tempore potentissimus rex Siciliae Hiero Romam venit ad ludos spectandos et ducenta milia modiorum tritici populo donum exhibuit.

A.U. Cap. II. L. Cornelio Lentulo, Fulvio Flacco coss.
515. quibus Hiero Romam venerat, etiam contra Ligures intra Italiam bellum gestum est et de his triumphatum. Carthaginienses tum bellum reparare tentabant Sardinienses, qui ex condicione pacis Romanis parere debebant, ad rebellandum impellentes. Venit tamen legatio Carthaginiensium Romam et pacem impetravit.

A.U. Cap. III. T. Manlio Torquato, C. Atilio Bulbo coss.
517 de Sardis triumphatum est, et pace omnibus locis facta Romani nullum bellum habuerunt, quod his post Romam conditam semel tantum, Numa Pompilio regnante, contigerat.

A.U. Cap. IV. L. Postumius Albinus, Cn. Fulvius Centu-
523. malus coss. bellum contra Illyrios gesserunt et multis civi-
A.U. tatibus captis etiam reges in deditionem acceperunt. Ac
524. tum primum de Illyriis triumphatum est.

A.U. Cap. V. (II.) L. Aemilio** coss. ingentes Gallorum
529. copiae Alpes transierunt. Sed pro Romanis tota Italia consensit, traditumque est a Fabio historico, qui ei bello interfuit, dccc milia hominum parata ad id bellum fuisse. Sed res per consulem tantum prospere gesta est. xl milia hostium interfecta sunt et triumphus Aemilio decretus.

Cap. VI. Aliquot deinde annis post contra Gallos
A.U. intra Italiam pugnatum est, finitumque est bellum M. Clau-
530. dio Marcello, Cn. Cornelio Scipione coss. Tunc Marcel-

lus cum parva manu equitum dimicavit et regem Gallorum, Virdomarum nomine, manu sua occidit. Postea cum collega ingentes copias Gallorum peremit, Mediolanum expugnavit, grandem praedam Romam pertulit. Ac triumphans Marcellus spolia Galli stipiti imposita humeris suis vexit.

CAP. VII. M. Minucio Rufo, P. Cornelio coss. Istris A.U.
bellum illatum est, quia latrocinati navibus Romanorum 531.
fuerant, quae frumenta exhibebant, perdomitique sunt
omnes. (III.) Eodem anno bellum Punicum secundum Ro- 534.
manis illatum est per Hannibalem, Carthaginiensium ducem, qui Saguntum, Hispaniae civitatem, Romanis amicam, oppugnare aggressus est, annum agens vicesimum aetatis, copiis congregatis CL milium. Huic Romani per legatos denuntiaverunt, ut bello abstineret. Is legatos admittere noluit. Romani etiam Carthaginem miserunt, ut mandaretur Hannibali, ne bellum contra socios populi Romani gereret. Dura responsa a Carthaginiensibus reddita. Saguntini interea fame victi sunt, captique ab Hannibale ultimis poenis afficiuntur.

CAP. VIII. Tum P. Cornelius Scipio cum exercitu in Hispaniam profectus est, Tiberius Sempronius in Siciliam. Bellum Carthaginiensibus indictum est. (IV.) Hannibal relicto in Hispania fratre Hasdrubale Pyrenaeum transiit. Alpes, adhuc ea parte invias, sibi patefecit. Traditur ad Italiam LXXX milia peditum, [et] XX milia equitum, septem et XXX elephantos adduxisse. Interea multi Ligures et Galli Hannibali se coniunxerunt. Sempronius Gracchus cognito ad Italiam Hannibalis adventu ex Sicilia exercitum Ariminum traiecit.

CAP. IX. P. Cornelius Scipio Hannibali primus [apud Ticinum] occurrit. Commisso proelio, fugatis suis ipse vulneratus in castra rediit. Sempronius Gracchus et ipse confligit apud Trebiam amnem. Is quoque vincitur. Hannibali multi se in Italia dediderunt. Inde ad Tusciam veniens A.U.
Hannibal Flaminio consuli occurrit. Ipsum Flaminium in- 535.
teremit. Romanorum XXV milia caesa sunt, ceteri diffugerunt. Missus adversus Hannibalem postea a Romanis Q.

Fabius Maximus. Is eum differendo pugnam ab impetu fregit, mox inventa occasione vicit.

A.U. 536. CAP. X. (V.) Quingentesimo et quadragesimo anno a condita urbe L. Aemilius Paulus, P. Terentius Varro contra Hannibalem mittuntur, Fabioque succedunt, qui Fabius ambos consules monuit, ut Hannibalem, calidum et impatientem ducem, non aliter vincerent, quam proelium differendo. Verum cum impatientia Varronis consulis contradicente consule altero apud vicum, qui Cannae appellatur, in Apulia pugnatum esset, ambo consulės ab Hannibale vincuntur. In ea pugna III milia Afrorum pereunt, magna pars de exercitu Hannibalis sauciatur. Nullo tamen Punico bello Romani gravius accepti sunt. Periit enim in eo Aemilius Paulus consul, consulares aut praetorii XX, senatores capti aut occisi XXX, nobiles viri CCC, militum XL milia, equitum III milia et quingenti. In quibus malis nemo tamen Romanorum pacis mentionem habere dignatus est. Servi, quod nunquam ante, manumissi et milites facti sunt.

CAP. XI. (VI.) Post eam pugnam multae Italiae civitates, quae Romanis paruerant, se ad Hannibalem transtulerunt. Hannibal Romanis obtulit, ut captivos redimerent, responsumque est a senatu, eos cives non esse necessarios, qui, cum armati essent, capi potuissent. Ille omnes postea variis suppliciis interfecit, et tres modios aureorum annulorum Carthaginem misit, quos e manibus equitum Romanorum, senatorum, et militum detraxerat. Interea in Hispania, ubi frater Hannibalis Hasdrubal remanserat cum magno exercitu, ut eam totam Afris subigeret, a duobus Scipionibus, Romanis ducibus, vincitur, perditque in pugna XXXV milia hominum. Ex his capiuntur X milia, occiduntur XXV. Mittuntur ei a Carthaginiensibus ad reparandas vires XII milia peditum, IV milia equitum, XX elephanti.

A.U. 537. CAP. XII. (VII.) Anno quarto post, quam in Italiam Hannibal venit, M. Claudius Marcellus consul apud Nolam, civitatem Campaniae, contra Hannibalem bene pu-

gnavit. Hannibal multas civitates Romanorum per Apuliam, Calabriam, et Bruttios occupavit, quo tempore etiam rex Macedoniae Philippus ad eum legatos misit, promittens auxilia contra Romanos sub hac condicione, ut deletis Romanis ipse quoque contra Graecos ab Hannibale auxilia acciperet. Captis igitur legatis Philippi et re cognita Romani in Macedoniam M. Valerium Laevinum ire iusserunt, in Sardiniam T. Manlium Torquatum proconsulem. Nam etiam ea sollicitata ab Hannibale Romanos deseruerat.

CAP. XIII. Ita uno tempore quatuor locis pugnabatur: in Italia contra Hannibalem, in Hispaniis contra fratrem eius Hasdrubalem, in Macedonia contra Philippum, in Sardinia contra Sardos et alterum Hasdrubalem Carthaginiensem. Is a T. Manlio proconsule, qui ad Sardiniam missus fuerat, vivus est captus, occisa cum eo XII milia, capti mile quingenti, et a Romanis Sardinia subacta. Manlius victor captivos et Hasdrubalem Romam reportavit. Interea etiam Philippus a Laevino in Macedonia vincitur, et in Hispania a Scipionibus Hasdrubal et Mago, tertius frater Hannibalis.

CAP. XIV. (VIII.) Decimo anno post, quam Hannibal in Italiam venerat, P. Sulpicio, Cn. Fulvio coss. Hannibal usque ad quartum miliarium urbis accessit, equites eius usque ad portam. Mox consulum metu cum exercitu venientum Hannibal ad Campaniam se recepit. In Hispania a fratre eius Hasdrubale ambo Scipiones, qui per multos annos victores fuerant, interficiuntur, exercitus tamen integer mansit. Casu enim magis erant, quam virtute, decepti. Quo tempore etiam a consule Marcello Siciliae magna pars capta est, quam tenere Afri coeperant, et nobilissimae urbis Syracusanae praeda ingens Romam perlata est. Laevinus in Macedonia cum Philippo et multis Graeciae populis et rege Asiae Attalo amicitiam fecit, et ad Siciliam profectus Hannonem quendam, Afrorum ducem, apud Agrigentum civitatem cum ipso oppido cepit, eumque Romam cum captivis nobilibus misit. XL civita-

A.U. 541.

A.U. 540.

tes in deditionem accepit, xxvi expugnavit. Ita omni Sici-
lia recepta, Macedonia fracta, cum ingenti gloria Romam
A.U. regressus est. Hannibal in Italia Cn. Fulvium consulem
542. subito aggressus cum octo milibus hominum interfecit.

Cap. XV. (IX.) Interea ad Hispanias, ubi occisis
duobus Scipionibus nullus Romanus dux erat, P. Corne-
A.U. lius Scipio mittitur, filius P. Scipionis, qui ibidem bellum
541. gesserat, annos natus quatuor et viginti, vir Romanorum
omnium et sua aetate et posteriori tempore fere primus.
A.U. Is Carthaginem Hispaniae capit, in qua omne aurum et ar-
542. gentum et belli apparatum Afri habebant, nobilissimos
quoque obsides, quos ab Hispanis acceperant. Magonem etiam, fratrem Hannibalis, ibidem capit, quem Romam cum aliis mittit. Romae ingens laetitia post hunc nuntium fuit. Scipio Hispanorum obsides parentibus reddidit. Quare omnes fere Hispaniae ad eum uno animo transierunt. Post quae Hasdrubalem, Hannibalis fratrem, victum fugat et praedam maximam capit.

A.U. Cap. XVI. Interea in Italia consul Q. Fabius Maxi-
543. mus Tarentum recepit, in qua ingentes copiae Hannibalis
erant. Ibi etiam ducem Hannibalis Carthalonem occidit, xxv milia captivorum vendidit, praedam militibus dispertivit, pecuniam hominum venditorum ad fiscum retulit. Tum multae civitates Romanorum, quae ad Hannibalem transierant, rursus se Fabio Maximo dediderunt. (X.) Insequenti anno Scipio in Hispania egregias res egit, et per se et per fratrem suum L. Scipionem lxx civitates recepit. In Italia tamen male pugnatum est. Nam Claudius Marcellus consul ab Hannibale occisus est.

Cap. XVII. Tertio anno post, quam Scipio ad Hispaniam profectus est, rursus res inclutas gerit. Regem Hispaniarum magno proelio victum in amicitiam accepit et primus omnium a victo obsides non poposcit.

Cap. XVIII. Desperans Hannibal Hispanias contra
Scipionem ducem diutius posse retineri, fratrem suum
A.U. Hasdrubalem in Italiam cum omnibus copiis evocavit. Is
545. veniens eodem itinere, quo etiam Hannibal venerat, a con-

sulibus Appio Claudio Nerone et M. Livio Salinatore apud Metaurum fluvium [et Senam, Piceni civitatem,] in insidias compositas incidit. Strenue tamen pugnans occisus est, ingentes eius copiae captae aut interfectae sunt, magnum pondus auri atque argenti Romam relatum. Post haec Hannibal diffidere de belli coepit eventu. Romanis ingens animus accessit. Itaque et ipsi evocaverunt ex Hispania P. Cornelium Scipionem. Is Romam cum ingenti A.U. 546.
gloria venit.

CAP. XIX. Q. Caecilio, L. Valerio coss. omnes civi- A.U.
tates, quae in Bruttiis ab Hannibale tenebantur, Romanis 546.
se tradiderunt.

CAP. XX. (XI.) Anno xiv. post, quam in Italiam Hannibal venerat, Scipio, qui multa in Hispania bene egerat, A.U.
consul est factus et in Africam missus. Cui viro divinum 547.
quiddam inesse existimabatur, adeo ut putaretur etiam A.U. 548.
cum numinibus habere sermonem. Is in Africa contra Hannonem, ducem Afrorum, pugnat, exercitum eius interficit. Secundo proelio castra capit cum quatuor milibus et A.U.
quingentis militibus, xi milibus occisis. Syphacem, Numi- 549.
diae regem, qui se Afris coniunxerat, capit et castra eius invadit. Syphax cum nobilissimis Numidis et infinitis spoliis Romam ab Scipione mittitur. Qua re audita omnis fere Italia Hannibalem deserit. Ipse a Carthaginiensibus redire in Africam iubetur, quam Scipio vastabat.

CAP. XXI. Ita anno xvii. ab Hannibale Italia liberata A.U.
est. (XII.) Legati Carthaginiensium pacem a Scipione 550.
petiverunt; ab eo ad senatum Romam missi sunt; quadraginta et quinque diebus his induciae datae sunt, quousque Romam ire et regredi possent. Et xxx milia pondo argenti ab his accepta sunt. Senatus ex arbitrio Scipionis pacem iussit cum Carthaginiensibus fieri. Scipio his condicionibus dedit, *ne amplius quam xxx naves haberent, ut D milia pondo argenti darent, captivos et perfugas redderent.*

CAP. XXII. Interim Hannibale veniente ad Africam pax turbata est, multa hostilia ab Afris facta sunt. Legati

tamen eorum ex urbe venientes a Romanis capti sunt et iubente Scipione dimissi. Hannibal quoque frequentibus proeliis victus a Scipione petit etiam ipse pacem. Cum ventum esset ad colloquium, iisdem condicionibus data est, quibus prius. Addita quingentis milibus pondo argenti c milia librarum propter novam perfidiam. Carthaginiensibus condiciones displicuerunt, iusseruntque Hannibalem pugnare. Infertur a Scipione et Masinissa, alio rege Numidarum, qui amicitiam cum Scipione fecerat, Carthagini bellum. (XIII.) Hannibal tres exploratores ad Scipionis castra misit, quos captos Scipio circumduci per castra iussit, ostendique eis totum exercitum, mox etiam prandium dari, dimittique, ut renuntiarent Hannibali, quae apud Romanos vidissent.

CAP. XXIII. Interea proelium ab utroque duce instructum est, quale vix ulla memoria fuit, cum peritissimi viri copias suas ad bellum educerent. Scipio victor recedit paene ipso Hannibale capto, qui primum cum multis equitibus, deinde cum xx, postremo cum quatuor evasit. Inventa in castris Hannibalis argenti pondo xx milia, auri LXXX, cetera supellectilis copiosa. Post id certamen pax
A.U. cum Carthaginiensibus facta est. Scipio Romam rediit,
551. ingenti gloria triumphavit atque Africanus ex eo appellari coeptus est. Finem accepit secundum Punicum bellum post annum nonum decimum, quam coeperat.

LIBER QUARTUS.

ARGUMENTUM.

1. 2. Bellum Macedonicum contra Philippum regem. 3. 4. Syriacum contra Antiochum regem. 5. Fulvii de Aetolis triumphus et mors Hannibalis. 6–8. Bellum Macedonicum secundum contra Perseum et Illyricum contra Gentium triumphique de iis acti. 9. Res a Mummio in Hispania prospere gestae. 10-12. Bellum Punicum tertium et Carthaginis excidium. 13. Bellum Macedonicum tertium

contra Pseudophilippum. 14. Bellum Achaicum s. Corinthium a Mummio gestum Corinthique excidium. 15. Bellum Macedonicum quartum contra Pseudoperseum. 16. Res in Hispania contra Viriathum feliciter gestae. 17. Bellum Numantinum a Scipione profligatum. 18. Attalus per testamentum populum Romanum regni heredem constituit. 19. Triumphi Iunii Bruti de Gallaecis et Lusitanis et Scipionis Africani de Numantinis. 20. Bellum contra Aristonicum in Asia infeliciter a Crasso gestum, a Perperna profligatum. 21. Carthago reparata et Romana colonia facta. 22. Bellum cum Gallis Transalpinis et Bituito, Arvernorum duce, illoque devicto triumphus. 23. Colonia Narbona deducitur. 24. Ignominiosum contra Scordiscos in Thracia bellum, Catone duce. 25. Triumphi de Sardinia et Thracia acti. 26. 27. Bellum Iugurthinum.

CAP. I. Transacto Punico bello secutum est Macedonicum contra Philippum regem. A.U. 552.

CAP. II. Quingentesimo et quinquagesimo primo anno ab urbe condita T. Quinctius Flamininus adversus Philippum rem prospere gessit. Pax ei data est his legibus: *ne Graeciae civitatibus, quas Romani contra eum defenderant, bellum inferret; ut captivos et transfugas redderet; quinquaginta solum naves haberet, reliquas Romanis daret; per annos decem quaterna milia pondo argenti praestaret, et obsidem daret filium suum Demetrium.* T. Quinctius etiam Lacedaemoniis intulit bellum. Ducem eorum Nabidem vicit et, quibus voluit condicionibus, in fidem accepit. Ingenti gloria duxit ante currum nobilissimos obsides, Demetrium Philippi filium, et Armenen Nabidis. A.U. 554.

CAP. III. (II.) Transacto bello Macedonico secutum est Syriacum contra Antiochum regem, P. Cornelio Scipione, M'. Acilio Glabrione coss. Huic Antiocho Hannibal se iunxerat, Carthaginem, patriam suam, metu, ne Romanis traderetur, relinquens. M'. Acilius Glabrio in Achaia bene pugnavit. Castra regis Antiochi nocturna pugna capta sunt, ipse fugatus. Philippo, quia contra Antiochum Romanis auxilio fuisset, filius Demetrius redditus est. A.U. 561.

CAP. IV. L. Cornelio Scipione, C. Laelio coss. Scipio Africanus fratri suo L. Cornelio Scipioni consuli le- A.U. 562.

gatus contra Antiochum profectus est. Hannibal, qui cum Antiocho erat, navali proelio victus est. Ipse postea Antiochus circa Sipylum ad Magnesiam, Asiae civitatem, a consule Cornelio Scipione ingenti proelio fusus est. Auxilio fuit Romanis in ea pugna Eumenes, Attali regis frater, qui Eumeniam in Phrygia condidit. L milia peditum, III equitum eo certamine ex parte regis occisa sunt. Tum rex Antiochus pacem petiit. Iisdem condicionibus data est a senatu, quanquam victo, quibus ante offerebatur: *ut ex Europa et Asia recederet, atque intra Taurum se contineret; X milia talentorum et XX obsides praeberet; Hannibalem, concitorem belli, dederet.* Eumeni regi donatae sunt omnes Asiae civitates, quas Antiochus bello perdiderat. Et Rhodiis, qui auxilium Romanis contra regem Antiochum tulerant, multae urbes concessae sunt. Scipio Romam rediit, ingenti gloria triumphavit. Nomen et ipse ad imitationem fratris Asiagenis accepit, quia Asiam vicerat, sicut frater ipsius propter Africam domitam Africanus appellabatur.

A.U. 566. CAP. V. Spurio Postumio Albino, Q. Marcio Philippo coss. M. Fulvius de Aetolis triumphavit. Hannibal, qui victo Antiocho, ne Romanis traderetur, ad Prusiam, Bithyniae regem, fugerat, repetitus etiam ab eo est per T. Quinctium Flamininum. Et cum tradendus Romanis esset, venenum bibit et apud Libyssam in finibus Nicomediensium sepultus est.

CAP. VI. (III.) Philippo rege Macedoniae mortuo, qui et adversum Romanos bellum gesserat, et postea Romanis contra Antiochum auxilium tulerat, filius eius Perseus in Macedonia rebellavit ingentibus copiis ad bellum paratis. Nam adiutores habebat Cotyn, Thraciae regem, et Illyrici, Gentium nomine. Romanis autem in auxilium erant Eumenes, Asiae rex, Ariarathes Cappadociae, Antiochus Syriae, Ptolemaeus Aegypti, Masinissa Numidiae. Prusias autem Bithyniae, quanquam sororem Persei uxorem habe-
A.U. 581. beret, utrisque se aequum praebuit. Dux Romanorum P. Licinius consul contra eum missus est et a rege gravi

proelio victus. Neque tamen Romani, quanquam supe-
rati, regi petenti pacem praestare voluerunt, nisi his con-
dicionibus: *ut se et suos senatui et populo Rom. dede-
ret.* Mox missus contra eum L. Aemilius Paulus consul et A.U.
in Illyricum C. Anicius praetor contra Gentium. Sed Gen- 584.
tius facile uno proelio victus mox se dedidit. Mater eius
et uxor et duo filii, frater quoque simul in potestatem Ro-
manorum venerunt. Ita bello intra xxx dies perfecto ante
cognitum est Gentium victum, quam coeptum bellum nun-
tiaretur.

CAP. VII. (IV.) Cum Perseo autem Aemilius Paulus
consul III Non. Septembris dimicavit, vicitque eum xx mi-
libus peditum eius occisis. Equitatus cum rege integer
fugit. Romanorum c milites amissi sunt. Urbes Macedo-
niae omnes, quas rex tenuerat, Romanis se dediderunt.
Ipse rex, cum desereretur ab amicis, venit in Pauli pote-
statem. Sed honorem ei Aemilius non quasi victo habuit.
Nam et volentem ad pedes sibi cadere non permisit, et
iuxta se in sella collocavit. Macedonibus et Illyriis hae
leges a Romanis datae: *ut liberi essent et dimidium eo-
rum tributorum praestarent, quae regibus praestitis-
sent*, ut appareret, populum Romanum pro aequitate
magis, quam avaritia dimicare. Atque in conventu finitimo-
rum populorum Paulus haec pronuntiavit et legationes
multarum gentium, quae ad eum venerant, magnificentis-
sime convivio pavit, dicens *eiusdem hominis esse debe-
re, et bello vincere, et convivii apparatu elegantem esse.*

CAP. VIII. Mox LXX civitates Epiri, quae rebellarant,
cepit, praedam militibus distribuit. Romam cum ingenti
pompa rediit in nave Persei, quae inusitatae magnitudinis
fuisse traditur, adeo ut XVI ordines dicatur habuisse re-
morum. Triumphavit autem magnificentissime in curru A.U.
aureo cum duobus filiis, utroque latere adstantibus. Du- 585.
cti sunt ante currum duo regis filii et ipse Perseus, XLV
annos natus. Post eum etiam C. Anicius de Illyriis trium- A.U.
phavit. Gentius cum fratre et filiis ante currum ductus est. 586.
Ad hoc spectaculum multarum gentium reges Romam ve-

nerunt. Inter alios etiam venit Attalus atque Eumenes, Asiae reges, et Prusias Bithyniae. Magno honore accepti sunt et permittente senatu dona, quae attulerant, in Capitolio posuerunt. Prusias etiam filium suum Nicomedem senatui commendavit.

CAP. IX. Insequenti anno L. Mummius in Hispania bene pugnavit. Marcellus postea consul res ibidem prospere gessit.

A.U. CAP. X. (V.) Tertium deinde bellum contra Cartha-
603. ginem suscipitur, sexcentesimo et altero anno ab urbe condita, L. Manlio Censorino et M'. Manilio coss., anno LI. post, quam secundum Punicum bellum transactum erat. Hi profecti Carthaginem oppugnaverunt. Contra eos Hasdrubal, dux Carthaginiensium, dimicabat. Phamea, dux alius, equitatui praeerat Carthaginiensium. Scipio tunc, Scipionis Africani nepos, tribunus ibi militabat. Huius apud omnes ingens metus et reverentia erat. Nam et paratissimus ad dimicandum et consultissimus habebatur. Itaque per eum multa prospere a consulibus gesta sunt, nec quidquam magis vel Hasdrubal vel Phamea vitabant, quam contra eam Romanorum partem committere, ubi Scipio dimicabat.

A.U. CAP. XI. Per idem tempus Masinissa, rex Numida-
604. rum, per annos sexaginta fere amicus populi Romani, anno vitae XCVII. mortuus XLIV filiis relictis Scipionem divisorem regni inter filios esse iussit.

A.U. CAP. XII. Cum igitur clarum Scipionis nomen esset,
605. iuvenis adhuc consul est factus et contra Carthaginem
606. missus. Is eam cepit ac diruit. Spolia ibi inventa, quae variarum civitatum excidiis Carthago collegerat, et ornamenta urbium civitatibus Siciliae, Italiae, Africae reddidit, quae sua recognoscebant. Ita Carthago septingentesimo anno, quam condita erat, deleta est. Scipio nomen, quod avus eius acceperat, meruit, scilicet ut propter virtutem etiam ipse Africanus iunior vocaretur.

CAP. XIII. (VI.) Interim in Macedonia quidam Pseudophilippus arma movit, et Romanum praetorem, P. Iu-

ventium, contra se missum ad internecionem vicit. Post eum Q. Caecilius Metellus dux a Romanis contra Pseudophilippum missus est et xxv milibus ex militibus eius occisis Macedoniam recepit, ipsum etiam Pseudophilippum in potestatem suam redegit.

Cap. XIV. Corinthiis quoque bellum indictum est, nobilissimae Graeciae civitati, propter iniuriam legatorum Romanorum. Hanc Mummius consul cepit ac diruit. Tres A.U. igitur Romae simul celeberrimi triumphi fuerunt: Africani 606. ex Africa, ante cuius currum ductus est Hasdrubal, Metelli ex Macedonia, cuius currum praecessit Andriscus, qui et Pseudophilippus, Mummii ex Corintho, ante quem signa aenea et pictae tabulae et alia urbis clarissimae ornamenta praelata sunt.

Cap. XV. (VII.) Iterum in Macedonia Pseudoperseus, A.U. qui se Persei filium esse dicebat, collectis servitiis rebel- 610. lavit, et cum sexdecim armatorum milia haberet, a Tremellio quaestore superatus est.

Cap. XVI. Eodem tempore Metellus in Celtiberia A.U. apud Hispanos res egregias gessit. Successit ei Q. Pom- 610. peius. Nec multo post Q. quoque Caepio ad idem bellum A.U. missus est, quod quidam Viriathus contra Romanos in Lu- 611. sitania gerebat. Quo metu Viriathus a suis interfectus est, cum quatuordecim annis Hispanias adversum Romanos movisset. Pastor primo fuit, mox latronum dux, postremo tantos ad bellum populos concitavit, ut assertor contra Romanos Hispaniae putaretur. Et cum interfectores eius praemium a Caepione consule peterent, responsum est *nunquam Romanis placuisse, imperatorem a suis militibus interfici.*

Cap. XVII. (VIII.) Q. Pompeius deinde consul a Nu- A.U. mantinis, quae Hispaniae civitas fuit opulentissima, supera- 611. tus pacem ignobilem fecit. Post eum C. Hostilius Mancinus A.U. consul iterum cum Numantinis pacem fecit infamem, quam 615. populus et senatus iussit infringi atque ipsum Mancinum hostibus tradi, ut in illo, quem auctorem foederis habebant, iniuriam soluti foederis vindicarent. Post tantam igi-

tur ignominiam, qua a Numantinis bis Romani exercitus fuerant subiugati, P. Scipio Africanus secundo consul
A.U. factus et ad Numantiam missus est. Is primum militem vi-
618. tiosum et ignavum exercendo magis quam puniendo sine aliqua acerbitate correxit, tum multas Hispaniae civitates partim bello cepit, partim in deditionem accepit, postremo ipsam Numantiam, diu obsessam, fame confecit et a solo evertit, reliquam provinciam in fidem accepit.

Cap. XVIII. Eo tempore Attalus rex Asiae, frater Eumenis, mortuus est heredemque populum Romanum reliquit. Ita imperio Romano per testamentum Asia accessit.

A.U. Cap. XIX. Mox etiam Decimus Iunius Brutus de Gal-
620. laecis et Lusitanis triumphavit magna gloria. Et P. Scipio Africanus de Numantinis secundum triumphum egit XIV. anno post, quam priorem de Africa egerat.

Cap. XX. Motum interim in Asia bellum est ab Aristonico Eumenis filio, qui ex concubina susceptus fuerat.
A.U. Is Eumenes frater Attali fuerat. Adversus eum missus
621. pontifex P. Licinius Crassus infinita regum habuit auxilia. Nam et Bithyniae rex Nicomedes Romanos iuvit, et Mithridates Ponticus, cum quo bellum postea gravissimum fuit, et Ariarathes Cappadox, et Pylaemenes Paphlagon. Victus est tamen Crassus in proelio et interfectus. Caput eius Aristonico oblatum est, corpus Smyrnae sepultum.
A.U. Postea Perperna, consul Romanus, qui successor Crasso
622. veniebat, audita belli fortuna ad Asiam celeravit et acie victum Aristonicum apud Stratonicen civitatem, quo fugerat, fame ad deditionem compulit. Aristonicus iussu senatus Romae in carcere strangulatus est. Triumphari enim de eo non poterat, quia Perperna apud Pergamum Romam rediens diem obierat.

A.U. Cap. XXI. L. Caecilio Metello et T. Quinctio Fla-
629. minino coss. Carthago in Africa iussu senatus reparata est, quae nunc manet, annis duobus et viginti post, quam a Scipione fuerat eversa. Deducti eo sunt cives Romani.

Cap. XXII. (X.) Anno dcxxvii. ab urbe condita C. A.U.
Cassius Longinus et Sex. Domitius Calvinus consules 628.
Gallis transalpinis bellum intulerunt, et Arvernorum tunc
nobilissimae civitati atque eorum duci Bituito, infinitamque
multitudinem iuxta Rhodanum fluvium interfecerunt. Praeda ex torquibus Gallorum ingens Romam perlata est. Bi-
tuitus se Domitio dedidit atque ab eo Romam deductus A.U.
est, magnaque gloria consules ambo triumphaverunt. 633.

Cap. XXIII. M. Porcio Catone et Q. Marcio Rege A.U.
coss. dcxxxiii. anno ab urbe condita Narbona in Gallia co- 634.
lonia deducta est. Postea L. Metello et Q. Mucio Scae- A.U. 635.
vola coss. de Dalmatia triumphatum est.

Cap. XXIV. Ab urbe condita anno xxxvdc. C. Cato A.U.
consul Scordiscis intulit bellum ignominioseque pugnavit. 638.

Cap. XXV. C. Caecilio Metello et Cn. Carbone coss. A.U.
duo Metelli fratres eodem die, alterum ex Sardinia, alte- 641.
rum ex Thracia triumphum egerunt, nuntiatumque Romae
est Cimbros e Gallia in Italiam transisse.

Cap. XXVI. (XI.) P. Scipione Nasica et L. Calpur- A.U.
nio Bestia coss. Iugurthae, Numidarum regi, bellum illa- 643.
tum est, quod Adherbalem et Hiempsalem, Micipsae filios,
fratres suos, reges et P. R. amicos, interemisset. Missus
adversus eum consul Calpurnius Bestia, corruptus regis
pecunia, pacem cum eo flagitiosissimam fecit, quae a senatu improbata est. Postea contra eundem, insequenti A.U.
anno, Spurius Postumius Albinus profectus est. Is quo- 644.
que per fratrem ignominiose contra Numidas pugnavit.

Cap. XXVII. Tertio missus Q. Caecilius Metellus con- A.U.
sul exercitum ingenti severitate et moderatione correctum, 645.
cum nihil in quenquam cruentum faceret, ad disciplinam
Romanam reduxit. Iugurtham variis proeliis vicit, elephantos eius occidit vel cepit, multas civitates ipsius in
deditionem accepit. Et cum iam bello finem positurus esset, successum est ei a C. Mario. Is Iugurtham et Bocchum, Mauretaniae regem, qui auxilium Iugurthae ferre
coeperat, pariter superavit. Aliquanta et ipse oppida Numidiae cepit, belloque terminum posuit capto Iugurtha per

quaestorem suum Cornelium Sullam, ingentem virum, tra-
dente Boccho Iugurtham, qui pro eo ante pugnaverat. A
A.U. M. Iunio Silano, collega Q. Metelli, Cimbri in Gallia et a
645. Minucio Rufo in Macedonia Scordisci et Triballi, et a Ser-
A.U. 646. vilio Caepione in Hispania Lusitani victi sunt. Et duo
A.U. triumphi de Iugurtha, primus per Metellum, secundus per
647. Marium acti sunt. Ante currum tamen Marii Iugurtha cum
duobus filiis ductus est catenatus et mox iussu consulis in
carcere strangulatus.

LIBER QUINTUS.

ARGUMENTUM.

1. 2. Bellum Cimbricum sociis Germanorum et Gallorum gentibus post magnam cladem compressum. 3. Bellum sociale in Italia summo rerum discrimine gestum. 4. Bellum civile primum, seu Marianum. 5—9. Bellum Mithridaticum, cui interponitur Thracium, et Mariani continuatio et finis.

CAP. I. Dum bellum in Numidia contra Iugurtham geritur, Romani consules M. Manlius et Q. Caepio a Cimbris et Teutonibus et Tigurinis et Ambronibus, quae erant Germanorum et Gallorum gentes, victi sunt iuxta flumen Rhodanum, et ingenti internecione [attriti] etiam castra sua et magnam partem exercitus perdiderunt. Timor Romae grandis fuit, quantus vix Hannibalis, tempore Punici belli, ne iterum Galli Romam venirent. Ergo Marius post victoriam Iugurthinam secundo consul est factus, bellumque ei contra Cimbros et Teutonas decretum est. Tertio quoque ei et quarto delatus est consulatus, quia bellum Cimbricum protrahebatur. Sed in quarto consulatu collegam habuit Q. Lutatium Catulum. Cum Cimbris itaque conflixit, et duobus proeliis cc milia hostium cecidit, LXXX milia cepit et ducem eorum Teutobodum, propter quod meritum absens quinto consul est factus.

CAP. II. Interea Cimbri et Teutones, quorum copia

adhuc infinita erat, ad Italiam transierunt. Iterum a C. Mario et Q. Catulo contra eos dimicatum est, sed a Catuli parte felicius. Nam proelio, quod simul ambo gesserunt, CXL milia aut in pugna, aut in fuga caesa sunt, LX milia capta. Romani milites ex utroque exercitu trecenti perierunt. Tria et triginta Cimbris signa sublata sunt. Ex his exercitus Marii duo reportavit, Catuli exercitus XXX et unum. Is belli finis fuit. Triumphus utrique decretus est.

CAP. III. (II.) Sex. Iulio Caesare et L. Marcio Philippo A.U.
coss. sexcentesimo quinquagesimo nono anno ab urbe con- 661.
dita, cum prope alia omnia bella cessarent, in Italia gravissimum bellum Picentes, Marsi, Pelignique moverunt, qui, cum annis numerosis iam populo Romano obedirent, tum libertatem sibi aequam asserere coeperunt. Perniciosum admodum hoc bellum fuit. P. Rutilius consul in eo A.U.
occisus est, Caepio, nobilis iuvenis, et Porcius Cato, alius 662.
consul. Duces autem adversus Romanos Picentibus et A.U.
Marsis fuerunt T. Vettius, Hierius Asinius, T. Herennius, 663.
A. Cluentius. A Romanis bene contra eos pugnatum est a C. Mario, qui sexies consul fuerat, et a Cn. Pompeio, maxime tamen a L. Cornelio Sulla, qui inter alia egregia ita Cluentium, hostium ducem, cum magnis copiis fudit, ut ex suis unum amitteret. Quadriennio, cum gravi tamen calamitate, hoc bellum tractum est. Quinto demum anno finem accepit per L. Cornelium Sullam consulem, cum antea in eodem bello ipse multa strenue, sed praetor egisset.

CAP. IV. (III.) Anno urbis conditae DCLXII primum A.U.
Romae bellum civile commotum est, eodem anno etiam 664.
Mithridaticum. Caussam bello civili C. Marius sexies consul dedit. Nam cum Sulla consul contra Mithridaten gesturus bellum, qui Asiam et Achaiam occupaverat, mitteretur, isque exercitum in Campania paulisper teneret, ut belli socialis, de quo diximus, quod intra Italiam gestum fuerat, reliquiae tollerentur, Marius affectavit, ut ipse ad bellum Mithridaticum mitteretur. Qua re Sulla commotus cum exercitu ad urbem venit. Illic contra Marium et Sul-

picium dimicavit. Primus urbem Romam armatus ingressus est, Sulpicium interfecit, Marium fugavit, atque ita
A.U. consulibus ordinatis in futurum annum Cn. Octavio et L.
665. Cornelio Cinna ad Asiam profectus est.

CAP. V. Mithridates enim, qui Ponti rex erat atque Armeniam minorem et totum Ponticum mare in circuitu cum Bosporo tenebat, primo Nicomeden, amicum populi Romani, Bithynia voluit expellere, senatuique mandavit, bellum se ei propter iniurias, quas passus fuerat, illaturum. A senatu responsum est Mithridati, si id faceret, quod bellum a Romanis et ipse pateretur. Quare iratus Cappadociam statim occupavit et ex ea Ariobarzanen, regem et amicum populi Romani, fugavit. Mox etiam Bithyniam invasit et Paphlagoniam pulsis ex ea regibus, amicis populi Romani, Pylaemene et Nicomede. Inde Ephesum contendit et per omnem Asiam literas misit, ut, ubicunque inventi essent cives Romani, uno die occiderentur.

CAP. VI. Interea etiam Athenae, civitas Achaiae, ab Aristione Atheniensi Mithridati tradita est. Miserat enim iam ad Achaiam Mithridates Archelaum, ducem suum, cum centum et viginti milibus equitum ac peditum, per quem etiam reliqua Graecia occupata est. (IV.) Sulla Archelaum apud Piraeum, non longe ab Athenis, obsedit, ipsamque urbem cepit. Postea commisso proelio contra Archelaum ita eum vicit, ut ex cxx milibus vix decem Archelao superessent, ex Sullae exercitu xiv tantum homines interficerentur. Hac pugna Mithridates cognita LVX milia lectissima ex Asia Archelao misit, contra quem Sulla iterum commisit. Primo proelio xv milia hostium interfecta sunt, filiusque Archelai Diogenes. Secundo omnes Mithridatis copiae exstinctae sunt, Archelaus ipse triduo nudus in paludibus latuit. Hac re audita Mithridates cum Sulla de pace agi iussit.

CAP. VII. Interim eo tempore Sulla etiam Dardanos, Scordiscos, Dalmatas et Maedos partim vicit, alios in fidem accepit. Sed cum legati a rege Mithridate, qui pacem petebant, venissent, non aliter se daturum Sulla esse

respondit, nisi rex relictis iis, quae occupaverat, ad regnum suum redisset. Postea tamen ad colloquium ambo A. U.
venerunt. Pax inter eos ordinata est, ut Sulla ad bellum 668.
civile festinans a tergo periculum non haberet. (V.) Nam dum Sulla in Achaia atque Asia Mithridatem vincit, Marius, A. U.
qui fugatus erat, et Cornelius Cinna, unus ex consulibus, 665.
bellum in Italia repararunt et ingressi urbem Romam nobilissimos ex senatu et consulares viros interfecerunt, multos proscripserunt, ipsius Sullae domo eversa filios et uxorem ad fugam compulerunt. Universus reliquus senatus ex urbe fugiens ad Sullam in Graeciam venit, orans, ut patriae subveniret. Ille in Italiam traiecit, bellum civile gesturus adversus Norbanum et Scipionem consules. Et primo proelio contra Norbanum dimicavit non longe A. U.
a Capua. Tum VII milia eius cecidit, VI milia cepit, CXXIV 669.
suorum amisit. Inde etiam ad Scipionem se convertit et ante proelium totum eius exercitum sine sanguine in deditionem accepit.

CAP. VIII. Sed cum Romae mutati consules essent, A. U.
Marius, Marii filius, ac Papirius Carbo consulatum acce- 670.
pissent, Sulla contra Marium iuniorem dimicavit et XX milibus eius occisis CCCC de suis perdidit. Mox etiam urbem ingressus est. Marium, Marii filium, Praenesten persecutus obsedit et ad mortem compulit. Rursus pugnam gravissimam habuit contra Lamponium et Carinatem, duces partis Marianae, ad portam Collinam. LXX milia hostium in eo proelio contra Sullam fuisse dicuntur. XII milia se Sullae dediderunt, ceteri in acie, in castris, in fuga, insatiabili ira victoris consumpti sunt. (VI.) Cn. quoque Carbo, consul alter, ab Arimino ad Siciliam fugit et ibi per Cn. Pompeium interfectus est, quem adolescentem Sulla atque annos unum et viginti natum cognita eius industria tantis exercitibus praefecerat, ut secundus a Sulla haberetur.

CAP. IX. Occiso ergo Carbone Siciliam Pompeius recepit. Transgressus inde ad Africam Domitium, Marianae partis ducem, et Hiarbam, regem Mauretaniae, qui Domi-

A.U. 672. tio auxilium ferebat, occidit. Post haec Sulla de Mithridate ingenti gloria triumphavit. Cn. etiam Pompeius, quod nulli Romanorum tributum erat, quartum et xx. annum agens de Africa triumphavit. Hunc finem habuerunt duo bella funestissima, Italicum, quod et sociale dictum est, et civile, quae ambo tracta sunt per annos decem. Consumpserunt ultra CL milia hominum, viros consulares XXIV, praetorios VII, aedilicios LX, senatores fere CC.

A.U. 673.

LIBER SEXTUS.

ARGUMENTUM.

1. Bellum Sertorianum in Hispania eius auctore a suis occiso finitum. 2. Bellum in Macedonia et conterminis regionibus et triumphus Scribonii Curionis inde actus. 3. Servilii Isaurici, qui et primus Taurum penetravit, de Cilicia, Lycia et Isauris victoriae et triumphus. 4. Bellum in Illyrico et Dalmatia a Cosconio prospere gestum. 5. Lepidi consulis motus civiles oppressi, et triumphi aliquorum ducum. 6. Nicomedes, Bithyniae rex, moriens Romanos facit heredes. Sequuntur varia bella, veluti Mithridaticum tertium; 7. servile a Spartaco concitatum et post multas calamitates a Licinio Crasso tertio anno compositum; 8. Mithridatici, Tigranis, Armeniae regis, auxilio confirmati, continuatio et 9. fortuna secunda; 10. contra Thracas et Danubii accolas; Luculli utriusque, qui duces fuerant, triumphi; 11. Creticum subacta insula a Metello confectum. Apion, Libyae rex, populum Romanum heredem constituit; 12. piraticum Pompeio, Mithridaticum eodem duce profligatum. 13. 14. Res a Pompeio contra Tigranem aliosque Asiae reges et populos gestae et regnorum inde conversio. 15. Coniuratio Catilinaria. 16. Metelli et Pompeii triumphi. 17. Iulii Caesaris bellum Gallicum. 18. Crassi Parthicum cum eius nece et exercitus clade gestum. 19. Bellum civile inter Caesarem et Pompeium, variae eius vices, Pompeioque victo et interfecto aucta Caesaris potentia et occisio.

A.U. 674. CAP. I. Marco Aemilio Lepido, Q. Catulo consulibus, cum Sulla rem publicam composuisset, bella nova exarserunt, unum in Hispania, aliud in Pamphylia et Cili-

cia, tertium in Macedonia, quartum in Dalmatia. Nam Sertorius, qui partium Marianarum fuerat, timens fortunam ceterorum, qui interempti erant, ad bellum commovit Hispanias. Missi sunt contra eum duces Q. Caecilius Metellus, filius eius, qui Iugurtham regem vicit, et L. Domitius praetor. A Sertorii duce Hirtuleio Domitius occisus est. Metellus vario successu contra Sertorium dimicavit. Postea cum impar pugnae solus Metellus putaretur, Cn. Pompeius ad Hispanias missus est. Ita duobus ducibus adversis Ser-
torius fortuna varia saepe pugnavit. Octavo demum anno A.U.
a suis occisus est. Et finis ei bello datus est per Cn. Pom- 680.
peium adolescentem et Q. Metellum Pium atque omnes prope Hispaniae in dicionem populi Romani redactae sunt.

CAP. II. Ad Macedoniam missus est Appius Clau- A.U.
dius. Post consulatum levia proelia habuit contra varias 674.
gentes, quae Rhodopam provinciam incolebant, atque ibi
morbo mortuus est. Missus ei successor C. Scribonius A.U.
Curio post consulatum. Is Dardanos vicit et usque ad Da- 677.
nubium penetravit, triumphumque meruit et intra trien- A.U.
nium finem bello dedit. 681.

CAP. III. Ad Ciliciam et Pamphyliam missus est P.
Servilius ex consule, vir strenuus. Is Ciliciam subegit, A.U.
Lyciae urbes clarissimas oppugnavit et cepit, in his Pha- 674.
selidem, Olympum, Corycum Ciliciae. Isauros quoque aggressus ad deditionem redegit, atque intra triennium bello finem dedit. Primus omnium Romanorum in Tauro iter fecit. Revertens triumphum accepit et nomen Isaurici meruit.

CAP. IV. Ad Illyricum missus est C. Cosconius pro consule. Multam partem Dalmatiae subegit, Salonas cepit et composito bello Romam post biennium rediit.

CAP. V. (IV.) Iisdem temporibus consul M. Aemilius A.U.
Lepidus, Catuli collega, bellum civile voluit commovere, 674.
intra tamen unam aestatem motus eius oppressus est. Ita uno tempore multi simul triumphi fuerunt, Metelli ex Hispania, Pompeii secundus ex Hispania, Curionis ex Macedonia, Servilii ex Isauria.

A.U. CAP. VI. (V.) Anno urbis conditae DCLXXVI. L. Lici-
678. nio Lucullo et M. Aurelio Cotta coss. mortuus est Nico-
medes, rex Bithyniae, et per testamentum populum Ro-
manum fecit heredem. Mithridates pace rupta Bithyniam
et Asiam rursus voluit invadere. Adversus eum ambo con-
sules missi variam habuere fortunam. Cotta apud Chalce-
donem victus ab eo acie, etiam intra oppidum coactus est
et obsessus. Sed cum se inde Mithridates Cyzicum trans-
tulisset, ut Cyzico capta totam Asiam invaderet, Lucullus
ei alter consul occurrit. Ac dum Mithridates in obsidione
Cyzici commoratur, ipse eum a tergo obsedit, fameque
consumpsit, et multis proeliis vicit, postremo Byzantium,
quae nunc Constantinopolis est, fugavit. Navali quoque
proelio duces eius Lucullus oppressit. Ita una hieme et
aestate a Lucullo centum fere milia regis exstincta sunt.

A.U. CAP. VII. (VI.) Anno urbis Romae DCLXXVIII. Mace-
680. doniam provinciam M. Licinius Lucullus accepit, conso-
brinus Luculli, qui contra Mithridaten bellum gerebat.
A.U. Et in Italia novum bellum subito commotum est. Septua-
679. ginta enim quatuor gladiatores ducibus Spartaco, Crixo
et Oenomao, effracto Capuae ludo, effugerunt, et per Ita-
liam vagantes paene non levius bellum in ea, quam Hanni-
A.U. bal moverat, paraverunt. Nam multis ducibus et duobus
680. simul Romanorum consulibus victis sexaginta fere milium
armatorum exercitum congregaverunt, victique sunt in
A.U. Apulia a M. Licinio Crasso proconsule, et post multas ca-
681. lamitates Italiae tertio anno bello huic finis impositus est.

A.U. CAP. VIII. (VII.) Sexcentesimo octogesimo primo
681. urbis conditae anno, P. Cornelio Lentulo et Cn. Aufidio
Oreste coss. duo tantum gravia bella in imperio Romano
erant, Mithridaticum et Macedonicum. Haec duo Luculli
agebant, L. Lucullus et M. Lucullus. L. ergo Lucullus post
pugnam Cyzicenam, qua vicerat Mithridaten, et navalem,
qua duces eius oppresserat, persecutus est eum, et rece-
pta Paphlagonia atque Bithynia etiam regnum eius invasit,
Sinopen et Amison, civitates Ponti nobilissimas, cepit.
Secundo proelio apud Cabira civitatem, quo ingentes co-

pias ex omni regno adduxerat Mithridates, cum xxx milia lectissima regis a quinque milibus Romanorum vastata essent, Mithridates fugatus est et castra eius direpta. Armenia quoque minor, quam tenuerat, eidem sublata est. Susceptus tamen est Mithridates post fugam a Tigrane, Armeniae rege, qui tum ingenti gloria imperabat, Persas saepe vicerat, Mesopotamiam occupaverat et Syriam et Phoenices partem.

CAP. IX. Ergo Lucullus repetens hostem fugatum etiam regnum Tigranis, qui Armeniis imperabat, ingressus est. Tigranocerta, civitatem Arzanenae, nobilissimam re- A.U.
gni Armeniaci, cepit, ipsum regem cum sexcentis milibus 683.
clibanariorum et centum milibus sagittariorum et armatorum venientem xviii milia militum habens ita vicit, ut magnam partem Armeniorum deleverit. Inde Nisibin pro- A.U.
fectus eam quoque civitatem cum regis fratre cepit. Sed 684.
ii, quos in Ponto Lucullus reliquerat cum exercitus parte, ut regiones victas et iam Romanorum tuerentur, negligenter se et avare agentes occasionem iterum Mithridati in Pontum irrumpendi dederunt, atque ita bellum renovatum est. Lucullo paranti capta Nisibi contra Persas expeditio- A.U.
nem successor est missus. 685.

CAP. X. (VIII.) Alter autem Lucullus, qui Macedo- A.U.
niam administrabat, Bessis primus Romanorum intulit bel- 681
lum atque eos ingenti proelio in Haemo monte superavit. Oppidum Uscudamam, quod Bessi habitabant, eodem die, quo aggressus est, vicit, Cabylen cepit, usque Danubium penetravit. Inde multas supra Pontum positas civitates aggressus est. Illic Apolloniam evertit, Calatin, Parthenopolin, Tomos, Histrum, Burziaonem cepit belloque confecto Romam rediit. Ambo tum triumphaverunt, Lucullus, qui contra Mithridaten pugnaverat, maiori gloria, cum tantorum regnorum victor redisset.

CAP. XI. (IX.) Confecto bello Macedonico, manente Mithridatico, quod recedente Lucullo rex collectis auxiliis reparaverat, bellum Creticum ortum est. Ad id missus A.U.
Q. Caecilius Metellus ingentibus proeliis intra triennium 683.

omnem provinciam cepit, appellatusque est Creticus atque
A.U. ex insula triumphavit. Quo tempore Libya quoque Ro-
656. mano imperio per testamentum Apionis, qui rex eius fue-
rat, accessit, in qua inclutae civitates erant Berenice, Pto-
lemais et Cyrene.

Cap. XII. (X.) Dum haec geruntur, piratae omnia ma-
ria infestabant ita, ut Romanis, toto orbe victoribus, sola
navigatio tuta non esset. Quare id bellum Cn. Pompeio
A.U. decretum est. Quod intra paucos menses ingenti et feli-
685. citate et celeritate confecit. Mox ei delatum bellum etiam
contra regem Mithridaten et Tigranen. Quo suscepto Mi-
thridaten in Armenia minore nocturno proelio vicit, castra
diripuit, quadraginta milibus eius occisis viginti tantum de
exercitu suo perdidit et duos centuriones. Mithridates cum
uxore fugit et duobus comitibus. Neque multo post, cum
in suos saeviret, Pharnacis, filii sui, apud milites seditione
ad mortem coactus venenum hausit. Hunc finem habuit
A.U. Mithridates. Periit autem apud Bosporum, vir ingentis
688. industriae consiliique. Regnavit annis sexaginta, vixit se-
ptuaginta duobus, contra Romanos bellum habuit annis qua-
draginta.

A.U. Cap. XIII. (XI.) Tigrani deinde Pompeius bellum in-
686. tulit. Ille se ei dedit, et in castra Pompeii sexto decimo
miliario ab Artaxata venit, ac diadema suum, cum procu-
buisset ad genua Pompeii, in manibus ipsi collocavit.
Quod ei Pompeius reposuit, honorificeque eum habitum
regni tamen parte multavit et grandi pecunia. Adempta
est ei Syria, Phoenice, Sophene, sex milia praeterea ta-
lentorum argenti, quae populo Romano daret, quia bel-
lum sine caussa Romanis commovisset.

Cap. XIV. Pompeius mox etiam Albanis bellum intu-
lit, et eorum regem Oroden ter vicit, postremo per episto-
las et munera rogatus veniam ei ac pacem dedit. Iberiae
quoque regem Artocen vicit acie et in deditionem accepit.
Armeniam minorem Deiotaro, Galatiae regi, donavit, quia
socius belli Mithridatici fuerat. Attalo et Pylaemeni Pa-
phlagoniam reddidit. Aristarchum Colchis regem imposuit.

Mox Ituraeos et Arabas vicit. Et cum venisset in Syriam,
Seleuciam, vicinam Antiochiae civitatem, libertate dona-
vit, quod regem Tigranen non recepisset. Antiochensibus
obsides reddidit. Aliquantum agrorum Daphnensibus de-
dit, quo lucus ibi spatiosior fieret, delectatus loci amoeni-
tate et aquarum abundantia. Inde ad Iudaeam transgres- A.U.
sus Hierosolyma, caput gentis, tertio mense cepit, duo- 689.
decim milibus Iudaeorum occisis, ceteris in fidem acce-
ptis. His gestis in Asiam se recepit et finem antiquissimo
bello dedit.

Cap. XV. (XII.) M. Tullio Cicerone oratore et C.
Antonio coss. anno ab urbe condita DCLXXXIX. L. Sergius A.U.
Catilina, nobilissimi generis vir, sed ingenii pravissimi, 689.
ad delendam patriam coniuravit cum quibusdam, claris
quidem, sed audacibus viris. A Cicerone urbe expulsus
est. Socii eius deprehensi in carcere strangulati sunt. Ab A.U.
Antonio, altero consule, Catilina ipse proelio victus est et 690.
interfectus.

Cap. XVI. (XIII.) Sexcentesimo nonagesimo anno A.U.
ab urbe condita D. Iunio Silano et L. Murena coss. Metel- 690.
lus de Creta triumphavit, Pompeius de bello piratico et A.U. 691.
Mithridatico. Nulla unquam pompa triumphi similis fuit.
Ducti sunt ante eius currum filii Mithridatis, filius Tigra-
nis et Aristobulus, rex Iudaeorum, praelata est ingens
pecunia, auri atque argenti infinitum. Hoc tempore nul-
lum per orbem terrarum grave bellum erat.

Cap. XVII. (XIV.) Anno urbis conditae DCXCIII. C. A.U.
Iulius Caesar, qui postea imperavit, cum L. Bibulo con- 693.
sul est factus. Decreta est ei Gallia et Illyricum cum le-
gionibus decem. Is primo vicit Helvetios, qui nunc Se-
quani appellantur, deinde vincendo per bella gravissima
usque ad Oceanum Britannicum processit. Domuit autem
annis novem fere omnem Galliam, quae inter Alpes, flu-
men Rhodanum, Rhenum et Oceanum est et circuitu patet
ad bis et tricies centena milia passuum. Britannis mox A.U.
bellum intulit, quibus ante eum ne nomen quidem Roma- 698.
norum cognitum erat, et eos quoque victos obsidibus ac-

ceptis stipendiarios fecit. Galliae autem tributi nomine annuum imperavit sestertium quadringenties, Germanosque trans Rhenum aggressus immanissimis proeliis vicit. Inter tot successus ter male pugnavit, apud Arvernos semel praesens et absens in Germania bis. Nam legati eius duo, Titurius et Aurunculeius, per insidias caesi sunt.

Cap. XVIII. (XV.) Circa eadem tempora, anno ur-
A.U. bis conditae DCXCVII., M. Licinius Crassus, collega Cn. Pom-
697. peii Magni in consulatu secundo, contra Parthos missus
A.U. est, et cum circa Carras contra omina et auspicia dimicas-
699. set, a Surena, Orodis regis duce, victus ad postremum interfectus est cum filio, clarissimo et praestantissimo iuvene. Reliquiae exercitus per C. Cassium quaestorem servatae sunt, qui singulari animo perditas res tanta virtute restituit, ut Persas rediens trans Euphratem crebris proeliis vinceret.

Cap. XIX. (XVI.) Hinc iam bellum civile successit exsecrandum et lacrimabile, quo praeter calamitates, quae in proeliis acciderunt, etiam populi Romani fortuna mutata est. Caesar enim rediens ex Gallia victor coepit poscere alterum consulatum atque ita, ut sine dubietate ei aliqua deferretur. Contradictum est a Marcello consule,
A.U. a Bibulo, a Pompeio, a Catone, iussusque dimissis exer-
703. citibus ad urbem redire. Propter quam iniuriam ab Arimino, ubi milites congregatos habebat, adversum patriam cum exercitu venit. Consules cum Pompeio senatusque omnis atque universa nobilitas ex urbe fugit et in Graeciam transiit. Apud Epirum, Macedoniam, Achaiam Pompeio duce senatus contra Caesarem bellum paravit.

Cap. XX. Caesar vacuam urbem ingressus dictatorem se fecit. Inde Hispanias petiit. Ibi Pompeii exercitus validissimos et fortissimos cum tribus ducibus, L. Afranio, M. Petreio, M. Varrone, superavit. Inde regressus in Graeciam transiit, adversum Pompeium dimicavit. Primo proelio victus est et fugatus, evasit tamen, quia nocte interveniente Pompeius sequi noluit, dixitque Caesar, *nec Pompeium scire vincere, et illo tantum die se po-*

tuisse superari. Deinde in Thessalia apud Palaeopharsalum productis utrimque ingentibus copiis dimicaverunt. Pompeii acies habuit XL milia peditum, equites in sinistro cornu sexcentos, in dextro quingentos, praeterea totius Orientis auxilia, totam nobilitatem, innumeros senatores, praetorios, consulares et qui magnorum iam bellorum victores fuissent. Caesar in acie sua habuit peditum non integra XXX milia, equités mile.

CAP. XXI. Nunquam adhuc Romanae copiae in unum neque maiores, neque melioribus ducibus convenerant, totum terrarum orbem facile subacturae, si contra barbaros ducerentur. Pugnatum tamen est ingenti contentione, victusque ad postremum Pompeius et castra eius direpta sunt. Ipse fugatus Alexandriam petiit, ut a rege Aegypti, cui tutor a senatu datus fuerat propter iuvenilem eius aetatem, acciperet auxilia. Qui fortunam magis quam amici- A.U.
tiam secutus occidit Pompeium, caput eius et anulum Cae- 704.
sari misit. Quo conspecto Caesar etiam lacrimas fudisse dicitur, tanti viri intuens caput et generi quondam sui.

CAP. XXII. (XVII.) Mox Caesar Alexandriam venit. Ipsi quoque Ptolemaeus parare voluit insidias, qua caussa regi bellum illatum est. Victus in Nilo periit inventumque est corpus eius cum lorica aurea. Caesar Alexandria potitus regnum Cleopatrae dedit, Ptolemaei sorori, cum qua consuetudinem stupri habuerat. Rediens inde Caesar Pharnacem, Mithridatis Magni filium, qui Pompeio in auxilium apud Thessaliam fuerat, rebellantem in Ponto atque multas populi Romani provincias occupantem, vicit A.U.
acie, postea ad mortem coëgit. 705.

CAP. XXIII. (XVIII.) Inde Romam regressus tertio A.U.
se consulem fecit cum M. Aemilio Lepido, qui ei magister 706.
equitum dictatori ante annum fuerat. Inde in Africam profectus est, ubi infinita nobilitas cum Iuba, Mauretaniae rege, bellum reparaverat. Duces autem Romani erant P. Cornelius Scipio, ex genere antiquissimo Scipionis Africani (hic etiam socer Pompeii Magni fuerat), M. Petreius, Q. Varus, M. Porcius Cato, L. Cornelius Faustus, Sullae

dictatoris filius. Contra hos commisso proelio post multas dimicationes victor fuit Caesar. Cato, Scipio, Petreius, Iuba, ipsi se occiderunt. Faustus, Pompeii gener, a Caesare interfectus est.

A.U. 707. CAP. XXIV. (XIX.) Post annum Caesar Romam regressus quarto se consulem fecit et statim ad Hispanias est profectus, ubi Pompeii filii, Cnaeus et Sextus, ingens bellum reparaverant. Multa proelia fuerunt, ultimum apud Mundam civitatem, in quo adeo Caesar paene victus est, ut fugientibus suis se voluerit occidere, ne post tantam rei militaris gloriam in potestatem adolescentium natus annos sex et quinquaginta veniret. Denique reparatis suis vicit. Ex Pompeii filiis maior occisus est, minor fugit.

CAP. XXV. (XX.) Inde Caesar bellis civilibus toto orbe compositis Romam rediit. Agere insolentius coepit et contra consuetudinem Romanae libertatis. Cum ergo et honores ex sua voluntate praestaret, qui a populo antea deferebantur, nec senatui ad se venienti assurgeret, aliaque regia ac paene tyrannica faceret, coniuratum est in eum a LX vel amplius senatoribus equitibusque Romanis. Praecipui fuerunt inter coniuratos duo Bruti, ex eo genere Bruti, qui primus Romae consul fuerat et reges expulerat, C. Cassius et Servilius Casca. Ergo Caesar, cum senatus A.U. 708. die inter ceteros venisset ad curiam, XXIII vulneribus confossus est.

LIBER SEPTIMUS.

ARGUMENTUM.

1. Interfecto Iulio Caesare bella civilia reparantur rem publicam turbante Antonio. 2. Antonius fugatus confugit ad Lepidum, quo operam dante Octaviano, alterius partis duci, reconciliatur. Illorum triumviratus. Cicero occiditur. 3. Bellum *a Bruto et Cassio*, Caesaris percussoribus, motum illorumque

caedes. Divisio rei publicae inter Antonium et Octavianum. Antonii frater, Lucius, novus belli civilis auctor, opprimitur. 4. Bellum cum Sexto Pompeio pace componitur. 5. Agrippa in Aquitania res prospere gerit. Ventidius Bassus de Parthis, qui in Syriam irruperant, victis triumphum agit. 6. Sext. Pompeius rupta pace bellum instaurat et victus interficitur. Antonius Cleopatram, Aegypti reginam, in matrimonium ducit et vanam in Parthos expeditionem suscipit. 7. Bellum inter Octavianum et Antonium et huius post pugnam infelicem apud Actium cum Cleopatra interitus. Aegyptus Romano imperio adiicitur. 8. Octavianus Augusti nomine accepto inde solus rem publicam obtinet et egregie moderatur. 9. 10. Augusti bella, victoriae, vita, mores, eiusque aucto Romano imperio obitus. 11. Tiberius, Augusti successor, post vitam pessime actam cum summo omnium gaudio moritur. 12. Caligula, sceleratus princeps, bello contra Germanos ignave gesto occiditur. 13. Claudius parum sibi in vitae moderatione constans Britanniam devincit. 14. Neronis luxuria, libido et crudelitas praeter alia crimina memorantur. Britannia paene amittitur, Armenia a Parthis eripitur, Pontus tamen Polemoniacus et Alpes Cottiae Romano imperio accedunt. 15. Nero omnibus exsecrabilis hostisque a senatu iudicatus ipse se interficit. 16. Galba senex post breve imperium occiditur. 17. Otho cum a Vitellio, imperii aemulo, urgeretur, ad evitandam belli civilis calamitatem voluntaria morte obit. 18. Vitellius, Neronis imitator, ingluvie maxime notabilis, ignominiose perit. 19. 20. Vespasiani virtutes et res in bellis gestae, quibus Romano imperio accesserunt Vecta insula factaeque provinciae Achaia, Lycia, Rhodus, Samus, Thracia, Cilicia, Commagene. 21. 22. Titi, principis optimi, laetissimum imperium. 23. Domitianus, diversis moribus foedus, contra Sarmatas, Cattos et Dacos bella gerit et triumphos multis calamitatibus redemptos agit. Cum Romae multa opera fecisset, ob scelera interficitur.

Cap. I. Anno Urbis septingentesimo fere ac nono interfecto Caesare bella civilia reparata sunt. Percussoribus A.U.
enim Caesaris senatus favebat. Antonius consul partium 708.
Caesaris civilibus bellis opprimere eos conabatur. Ergo turbata re publica multa Antonius scelera committens a A.U.
senatu hostis iudicatus est. Missi ad eum persequendum 709.
duo consules, Pansa et Hirtius, et Octavianus adolescens, annos x et viii natus, Caesaris nepos, quem ille testamento heredem reliquerat et nomen suum ferre iusserat. Hic

est, qui postea Augustus est dictus et rerum potitus. Quare profecti contra Antonium tres duces vicerunt eum. Evenit tamen, ut victores consules ambo morerentur. Quare tres exercitus uni Caesari Augusto paruerunt.

CAP. II. Fugatus Antonius amisso exercitu confugit ad Lepidum, qui Caesari magister equitum fuerat et tum copias militum grandes habebat. A quo susceptus est. Mox Lepido operam dante Caesar cum Antonio pacem fecit et quasi vindicaturus patris sui mortem, a quo per testamentum fuerat adoptatus, Romam cum exercitu profectus extorsit, ut sibi xx. anno consulatus daretur. Senatum proscripsit cum Antonio et Lepido et rem publicam armis tenere coepit. Per hos etiam Cicero orator occisus est multique alii nobiles.

CAP. III. (II.) Interea Brutus et Cassius, interfecto-
A.U. res Caesaris, ingens bellum moverunt. Erant enim per
710. Macedoniam et Orientem multi exercitus, quos occupaverant. Profecti sunt igitur contra eos Caesar Octavianus Augustus et M. Antonius (remanserat enim ad defendendam Italiam Lepidus). Apud Philippos, Macedoniae urbem, contra eos pugnaverunt. Primo proelio victi sunt Antonius et Caesar, periit tamen dux nobilitatis Cassius, secundo Brutum et infinitam nobilitatem, quae cum illis bellum gesserat, victam interfecerunt. Ac sic inter eos divisa est res publica, ut Augustus Hispanias, Gallias et Italiam teneret, Antonius Asiam, Pontum, Orientem. Sed in Ita-
A.U. lia L. Antonius consul bellum civile commovit, frater eius,
711. qui cum Caesare contra Brutum Cassiumque dimicaverat.
A.U. Is apud Perusiam, Tusciae civitatem, victus et captus est,
712. neque occisus.

A.U. CAP. IV. (III.) Interim a Sexto Pompeio, Cn. Pom-
712. peii Magni filio, ingens bellum in Sicilia commotum est, iis, qui superfuerant ex partibus Bruti Cassiique, ad eum confluentibus. Bellatum per Caesarem Augustum Octavia-
A.U. num et M. Antonium adversus Sextum Pompeium. Pax
713. postremo convenit.

Cap. V. Eo tempore M. Agrippa in Aquitania rem A.U.
prospere gessit. Et L. Ventidius Bassus irrumpentes in 715.
Syriam Persas tribus proeliis vicit. Pacorum, regis Oro- A.U.
dis filium, interfecit eo ipso die, quò olim Orodes, Persa- 713.
rum rex, per ducem Surenam Crassum occiderat. Hic
primus de Parthis iustissimum triumphum Romae egit.

Cap. VI. Interim Pompeius pacem rupit et navali A.U.
proelio victus fugiens ad Asiam interfectus est. (IV.) An- 714.
tonius, qui Asiam Orientemque tenebat, repudiata sorore A.U.
Caesaris Augusti Octaviani, Cleopatram, reginam Aegypti, 716.
duxit uxorem. Contra Persas ipse etiam pugnavit. Pri- A.U.
mis eos proeliis vicit, regrediens tamen fame et pestilen- 716.
tia laboravit et, cum instarent Parthi fugienti, ipse pro
victo recessit.

Cap. VII. Hic quoque ingens bellum civile commo- A.U.
vit cogente uxore Cleopatra, regina Aegypti, dum cupi- 720.
ditate muliebri optat etiam in urbe regnare. Victus est ab A.U.
Augusto navali pugna clara et illustri apud Actium, qui lo- 721.
cus in Epiro est, ex qua fugit in Aegyptum et desperatis
rebus, cum omnes ad Augustum transirent, ipse se intere-
mit. Cleopatra sibi aspidem admisit et veneno eius ex-
stincta est. Aegyptus per Octavianum Augustum imperio
Romano adiecta est praepositusque ei Cn. Cornelius Gal-
lus. Hunc primum Aegyptus Romanum iudicem habuit.

Cap. VIII. Ita bellis toto orbe confectis Octavianus A.U.
Augustus Romam rediit, XII. anno, quam consul fuerat. Ex 723.
eo rem publicam per quadraginta et quatuor annos solus
obtinuit. Ante enim XII annis cum Antonio et Lepido tenu-
erat. Ita ab initio principatus eius usque ad finem LVI anni
fuere. (V.) Obiit autem LXXVI. anno morte communi in A.U.
oppido Campaniae Atella. Romae in campo Martio sepul- 766.
tus est, vir, qui non immerito ex maxima parte Deo simi-
lis est putatus. Neque enim facile ullus eo aut in bellis
felicior fuit aut in pace moderatior. XLIV annis, quibus so-
lus gessit imperium, civilissime vixit, in cunctos liberalis-
simus, in amicos fidissimus, quos tantis evexit honoribus,
ut paene aequaret fastigio suo.

Cap. IX. Nullo tempore res Romana magis floruit. Nam exceptis civilibus bellis, in quibus invictus fuit, Romano adiecit imperio Aegyptum, Cantabriam, Dalmatiam, saepe ante victam, sed penitus tunc subactam, Pannoniam, Aquitaniam, Illyricum, Raetiam, Vindelicos et Salassos in Alpibus, omnes Ponti maritimas civitates, in his nobilissimas Bosporum et Panticapaeon. Vicit autem proeliis Dacos. Germanorum ingentes copias cecidit, ipsos quoque trans Albim fluvium submovit, qui in barbarico longe ultra Rhenum est. Hoc tamen bellum per Drusum privignum suum administravit, sicut per Tiberium, privignum alterum, Pannonicum, quo bello XL milia captivorum ex Germania transtulit et supra ripam Rheni in Gallia collocavit. Armeniam a Parthis recepit. Obsides, quod nulli antea, Persae ei dederunt. Reddiderunt etiam signa Romana, quae Crasso victo ademerant.

Cap. X. Scythae et Indi, quibus antea Romanorum nomen incognitum fuerat, munera et legatos ad eum miserunt. Galatia quoque sub hoc provincia facta est, cum antea regnum fuisset, primusque eam M. Lollius pro praetore administravit. Tanto autem amore etiam apud barbaros fuit, ut reges, populi Romani amici, in honorem eius conderent civitates, quas Caesareas nominarent, sicut in Mauretania a rege Iuba, et in Palaestina, quae nunc urbs est clarissima. Multi autem reges ex regnis suis venerunt, ut ei obsequerentur, et habitu Romano, togati scilicet, ad vehiculum vel equum ipsius cucurrerunt. Moriens Divus appellatus est. Rem publicam beatissimam Tiberio
A.U. successori reliquit, qui privignus ei, mox gener, postremo
765. adoptione filius fuerat.

P. Cap. XI. (VI.) Tiberius ingenti socordia imperium
C.N. gessit, gravi crudelitate, scelesta avaritia, turpi libidine.
14. Nam nusquam ipse pugnavit. Bella per legatos suos gessit. Quosdam reges per blanditias ad se evocatos nunquam remisit, in quibus Archelaum Cappadocem, cuius etiam regnum in provinciae formam redegit et maximam *civitatem appellari* nomine suo iussit, quae nunc Caesa-

rea dicitur, cum Mazaca antea vocaretur. Hic tertio et vigesimo imperii anno, aetatis septuagesimo octavo, ingenti omnium gaudio mortuus est in Campania. P. C.N. 37.

CAP. XII. (VII.) Successit ei Caius Caesar, cognomento Caligula, Drusi, privigni Augusti, et ipsius Tiberii nepos, sceleratissimus ac funestissimus, et qui etiam Tiberii dedecora purgaverit. Bellum contra Germanos suscepit, et ingressus Sueviam nihil strenue fecit. Stupra sororibus intulit, ex una etiam filiam agnovit. Cum adversum cunctos ingenti avaritia, libidine, crudelitate saeviret, interfectus in palatio est anno aetatis XXIX., imperii III., mense X. dieque VIII.

CAP. XIII. (VIII.) Post hunc Claudius fuit, patruus Caligulae, Drusi, qui apud Mogontiacum monumentum habet, filius, cuius et Caligula nepos erat. Hic medie imperavit, multa gerens tranquille atque moderate, quaedam crudeliter et insulse. Britanniae bellum intulit, quam nullus Romanorum post Iulium Caesarem attigerat, eaque devicta per Cn. Sentium et A. Plautium, illustres et nobiles P. viros, triumphum celebrem egit. Quasdam insulas etiam C.N. ultra Britanniam in Oceano positas Romano imperio addi- 43. dit, quae appellantur Orcades, filioque suo Britannici nomen imposuit. Tam civilis autem circa quosdam amicos exstitit, ut etiam Plautium, nobilem virum, qui in expeditione Britannica multa egregie fecerat, triumphantem ipse prosequeretur et conscendenti Capitolium laevus incede- P. ret. Is vixit annos IV et LX, imperavit XIV. Post mortem C.N. consecratus est Divusque appellatus. 54.

CAP. XIV. (IX.) Successit huic Nero, Caligulae, avunculo suo, simillimus, qui imperium Romanum et deformavit et diminuit, inusitatae luxuriae sumptuumque, ut qui exemplo Caii Caligulae calidis et frigidis lavaret unguentis, retibus aureis piscaretur, quae blattinis funibus extrahebat. Infinitam partem senatus interfecit, bonis omnibus hostis fuit. Ad postremum se tanto dedecore prostituit, ut et saltaret et cantaret in scena citharoedico habitu vel tragico. Parricidia multa commisit fratre, uxore,

P. matre interfectis. Urbem Romam incendit, ut spectaculi
C.N. eius imaginem cerneret, quali olim Troia capta arserat.
64. In re militari nihil omnino ausus Britanniam paene amisit. Nam duo sub hoc nobilissima oppida capta illic atque eversa sunt. Armeniam Parthi sustulerunt legionesque Romanas sub iugum miserunt. Duae tamen provinciae sub eo factae sunt, Pontus Polemoniacus concedente rege Polemone, et Alpes Cottiae Cottio rege defuncto.

Cap. XV. Per haec Romano orbi exsecrabilis, ab omnibus simul destitutus et a senatu hostis iudicatus, cum quaereretur ad poenam, quae poena erat talis, ut nudus per publicum ductus furca capiti eius inserta virgis usque ad mortem caederetur atque ita praecipitaretur de saxo, e palatio fugit et in suburbano se liberti sui, quod est inter Salariam et Nomentanam viam ad quartum urbis miliarium, interfecit. Aedificavit Romae thermas, quae ante Neronia-
P. nae dictae nunc Alexandrinae appellantur. Obiit trigesimo
C.N. et altero aetatis anno, imperii quarto decimo, atque in eo
68. omnis familia Augusti consumpta est.

Cap. XVI. (X.) Huic Servius Galba successit, antiquissimae nobilitatis senator, cum septuagesimum et tertium annum ageret aetatis, ab Hispanis et Gallis imperator electus, mox ab universo exercitu libenter acceptus. Nam privata eius vita insignis fuerat militaribus et civilibus rebus. Saepe consul, saepe pro consule, frequenter dux in gravissimis bellis. Huius breve imperium fuit, et quod bona haberet exordia, nisi ad severitatem propensior vi-
P. deretur. Insidiis tamen Othonis occisus est imperii mense
C.N. septimo. Iugulatus in foro Romae sepultusque in hortis
69. suis, qui sunt Aurelia via non longe ab urbe Roma.

Cap. XVII. (XI.) Otho occiso Galba invasit imperium, materno genere nobilior, quam paterno, neutro tamen obscuro. In privata vita mollis et Neronis familiaris, in imperio documentum sui non potuit ostendere. Nam cum iisdem temporibus, quibus Otho Galbam occiderat, etiam Vitellius factus esset a Germanicianis exercitibus imperator, bello contra eum suscepto, cum apud Betria-

cum in Italia levi proelio victus esset, ingentes tamen copias ad bellum haberet, sponte semet occidit petentibus militibus, ne tam cito de belli desperaret eventu, cum tanti se non esse dixisset, ut propter eum civile bellum com- P.
moveretur. Voluntaria morte obiit trigesimo et octavo ae- C.N.
tatis anno, nonagesimo et quinto imperii die. 69.

Cap. XVIII. (XII.) Dein Vitellius imperio potitus est, familia honorata magis quam nobili. Nam pater eius non admodum clare natus, tres tamen ordinarios gesserat consulatus. Hic cum multo dedecore imperavit et gravi saevitia notabilis, praecipue ingluvie et voracitate, quippe cum de die saepe quarto vel quinto feratur epulatus. Notissima certe coena memoriae mandata est, quam ei Vitellius frater exhibuit, in qua, super ceteros sumptus, duo milia piscium, septem avium milia apposita traduntur. Hic cum Neroni similis esse vellet atque id adeo prae se ferret, ut etiam exsequias Neronis, quae humiliter sepultae fuerant, honoraret, a Vespasiani ducibus occisus est interfecto prius Sabino, Vespasiani imperatoris fratre, quem cum Capitolio incendit. Interfectus autem est et cum magno dedecore tractus per urbem Romam publice, nudus, erecta coma et capite, subiecto ad mentum gladio, stercore in vultum et pectus ab omnibus obviis appetitus. Postremo iugulatus et in Tiberim deiectus etiam communi
caruit sepultura. Periit autem aetatis anno septimo et P. C.N.
quinquagesimo, imperii mense VIII. et die uno. 69.

Cap. XIX. (XIII.) Vespasianus huic successit, factus apud Palaestinam imperator, princeps obscure quidem natus, sed optimis comparandus, privata vita illustris, ut P.
qui a Claudio in Germaniam, deinde in Britanniam missus, C.N.
tricies et bis cum hoste conflixerit, duas validissimas gen- 43.
tes, XX oppida, insulam Vectam, Britanniae proximam, imperio Romano adiecerit. Romae se in imperio moderatissime gessit. Pecuniae tantum avidior fuit, ita ut eam nulli iniuste auferret. Quam cum omni diligentiae provisione colligeret, tamen studiosissime largiebatur, praecipue indigentibus. Nec facile ante eum cuiusquam principis vel

maior est liberalitas comperta, vel iustior. Placidissimae lenitatis, ut qui maiestatis quoque contra se reos non fa-
P. C. N. 70. cile puniret ultra exsilii poenam. Sub hoc Iudaea Romano accessit imperio, et Hierosolyma, quae fuit urbs nobilissima Palaestinae. Achaiam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, quae liberae ante hoc tempus fuerant, item Thraciam, Ciliciam, Commagenen, quae sub regibus amicis egerant, in provinciarum formam redegit.

CAP. XX. Offensarum et inimicitiarum immemor fuit, convicia a caussidicis et philosophis in se dicta leniter tulit, diligens tamen coercitor disciplinae militaris. Hic cum Tito filio de Hierosolymis triumphavit. Per haec cum senatui et populo, postremo cunctis amabilis ac iucundus esset, profluvio ventris exstinctus est in villa propria circa Sabinos, annum aetatis agens sexagesimum nonum, imperii nonum et diem septimum, atque inter Divos relatus est. Genituram filiorum ita cognitam habuit, ut, cum multae contra eum coniurationes fierent, quas patefactas ingenti dissimulatione contempsit, in senatu dixerit, *aut filios sibi successuros, aut neminem.*

CAP. XXI. (XIV.) Huic Titus filius successit, qui et ipse Vespasianus est dictus, vir omnium virtutum genere mirabilis adeo, ut *amor et deliciae humani generis* diceretur, facundissimus, bellicosissimus, moderatissimus. Caussas latine egit, poemata et tragoedias graece composuit. In oppugnatione Hierosolymorum sub patre militans XII propugnatores XII sagittarum ictibus confixit. Romae tantae civilitatis in imperio fuit, ut nullum omnino puniret, convictos adversum sese coniurationis ita dimiserit, ut in eadem familiaritate, qua antea, habuerit. Facilitatis et liberalitatis tantae fuit, ut, cum nulli quidquam negaret et ab amicis reprehenderetur, responderit *nullum tristem debere ab imperatore discedere*, praeterea cum quodam die in coena recordatus fuisset, nihil se illo die cuiquam praestitisse, dixerit: *amici, hodie diem perdidi.* Hic Romae amphitheatrum aedificavit et quinque milia ferarum in dedicatione eius occidit.

Cap. XXII. Per haec inusitato favore dilectus morbo periit in ea, qua pater, villa post biennium, menses octo, dies xx, quam imperator erat factus, aetatis anno altero et quadragesimo. Tantus luctus eo mortuo publicus fuit, ut omnes tanquam in propria doluerint orbitate. Senatus obitu ipsius circa vesperam nuntiato nocte irrupit in curiam et tantas ei mortuo laudes gratiasque congessit, quantas nec vivo unquam egerat nec praesenti. Inter Divos relatus est.

Cap. XXIII. (XV.) Domitianus mox accepit imperium, frater ipsius iunior, Neroni aut Caligulae aut Tiberio similior, quam patri vel fratri suo. Primis tamen annis moderatus in imperio fuit, mox ad ingentia vitia progressus, libidinis, iracundiae, crudelitatis, avaritiae, tantum in se odii concitavit, ut merita et patris et fratris aboleret. Interfecit nobilissimos ex senatu. Dominum se et deum primus appellari iussit. Nullam sibi nisi auream et argenteam statuam in Capitolio poni passus est. Consobrinos suos interfecit. Superbia quoque in eo exsecrabilis fuit. Expeditiones quatuor habuit, unam adversum Sarmatas, alteram adversum Cattos, duas adversum Dacos. De Dacis Cattisque duplicem triumphum egit, de Sarmatis solam lauream usurpavit. Multas quidem calamitates iisdem bellis passus est. Nam in Sarmatia legio eius cum duce interfecta et a Dacis Oppius Sabinus consularis et Cornelius Fuscus, praefectus praetorio, cum magnis exercitibus occisi sunt. Romae quoque multa opera fecit, in his Capitolium et Forum transitorium, Odeum, Divorum Porticus, Iseum, Serapeum ac Stadium. Verum cum ob scelera universis exosus esse coepisset, interfectus est suorum
coniuratione in palatio anno aetatis xlv., imperii quinto
decimo. Funus eius cum ingenti dedecore per vespillones
exportatum et ignobiliter est sepultum.

P. C.N. 96.

LIBER OCTAVUS.

ARGUMENTUM.

1. Nervae, Domitiani successoris, aequitas et civilitas. 2-5. Traianus praeclaris virtutibus ornatus fines Romani imperii subactis regionibus populisque pluribus longe lateque profert. 6. 7. Hadrianus, Traiani gloriae invidens, imperii limites contrahit et paci, literis et aedificationibus studet. 8. Antonini Pii virtutes civiles et apud exteros gloria. 9. Hinc duos imperatores habuit res publica Marco et Lucio Antoninis Veris aequo iure regnantibus. 10. Lucii, ingenio parum civili, expeditio contra Parthos et triumphus inde revectus. 11. Marci doctrina, mores aequi, bella contra Germanos et Marcomannos, quorum hoc longe gravissimum triumpho celebrat. 15. Antoninus Commodus a patre heres regni addito solemni hinc Caesaris nomine antea constitutus, moribus dissimilis, contra Germanos feliciter pugnat. 16. Helvius Pertinax grandaevus iam ad imperium evectus post LXXX dies militum seditione perit. 17. Salvius Iulianus, iure peritissimus, a Severo victus post VII mensium imperium interficitur. 18. 19. Septimius Severus, Afer, moribus saevis, ceterum doctus, Pescennium Nigrum et Clodium Albinum, imperii aemulos, opprimit Parthosque, Arabas et Adiabenos vincit, Britanniam etiam invadit. 20. Antonini Caracallae, a quo Antoninianae thermae factae sunt, asperitas et libido. 21. Opilii Macrini et Diadumeni filii breve imperium et nulla re memorabile. 22. Aurelii Antonini Heliogabali vita impura. 23. Aurelius Alexander reportata de Persis victoria et disciplinae militaris severitate notus. Sub eo floruit Ulpianus iuris conditor.

P. C.N. 96. CAP. I. Anno octingentesimo et quinquagesimo ab urbe condita, Vetere et Valente consulibus, res publica ad prosperrimum statum rediit bonis principibus ingenti felicitate commissa. Domitiano enim, exitiabili tyranno, Nerva successit, vir in privata vita moderatus et strenuus, nobilitatis mediae. Qui senex admodum operam dante Petronio Secundo, praefecto praetorio, item Parthenio, interfectore Domitiani, imperator factus aequissimum se et civilissimum praebuit. Rei publicae divina provisione consuluit Traianum adoptando. Mortuus est Romae post an-
P. C.N. 98. num et quatuor menses imperii sui ac dies octo, aeta-

tis septuagesimo et altero anno, atque inter Divos relatus est.

Cap. II. Successit ei Ulpius Crinitus Traianus, natus Italicae in Hispania, familia antiqua magis quam clara. Nam pater eius primus consul fuit. Imperator autem apud Agrippinam in Gallis factus est. Rem publicam ita administravit, ut omnibus principibus merito praeferatur. Inusitatae civilitatis et fortitudinis fuit. Romani imperii, quod post Augustum defensum magis fuerat quam nobiliter ampliatum, fines longe lateque diffudit. Urbes trans Rhenum in P.
Germania reparavit. Daciam Decebalo victo subegit, pro- C.N.
vincia trans Danubium facta in iis agris, quos nunc Tai- 106.
phali habent, Victoali et Thervingi. Ea provincia decies centena milia passuum in circuitu tenuit.

Cap. III. Armeniam, quam occupaverant Parthi, re- P.
cepit Parthamasire occiso, qui eam tenebat. Albanis re- C.N.
gem dedit. Iberorum regem et Sauromatarum et Bospora- 114.
norum et Arabum et Osdroenorum et Colchorum in fidem accepit. Corduenos, Mardos, Medos occupavit et Anthemusiam, magnam Persidis regionem, Seleuciam et Ctesiphontem, Babylonem et Messenios vicit ac tenuit. Usque ad Indiae fines et mare rubrum accessit atque ibi tres provincias fecit, Armeniam, Assyriam, Mesopotamiam, cum iis gentibus, quae Madenam attingunt. Arabiam postea in provinciae formam redegit. In mari rubro classem instituit, ut per eam Indiae fines vastaret.

Cap. IV. Gloriam tamen militarem civilitate et moderatione superavit, Romae et per provincias aequalem se omnibus exhibens, amicos salutandi caussa frequentans vel aegrotantes vel cum festos dies habuissent, convivia cum iisdem indiscreta vicissim habens, saepe in vehiculis eorum sedens, nullum senatorum laedens, nihil iniustum ad augendum fiscum agens, liberalis in cunctos, publice privatimque ditans omnes et honoribus augens, quos vel mediocri familiaritate cognovisset, orbem terrarum aedificans, multas immunitates civitatibus tribuens, nihil non tranquillum et placidum agens, adeo ut omni eius aetate

unus senator damnatus sit, atque is tamen per senatum ignorante Traiano. Ob haec per orbem terrarum Deo proximus nihil non venerationis meruit et vivus et mortuus.

Cap. V. Inter alia dicta hoc ipsius fertur egregium. Amicis enim culpantibus, quod nimis circa omnes communis esset, respondit *talem se imperatorem esse privatis, quales esse sibi imperatores privatus optasset*. Post ingentem igitur gloriam belli domique quaesitam e Perside rediens apud Seleuciam Isauriae profluvio ventris exstinctus est. Obiit autem aetatis anno LXIII. mense nono et die quarto, imperii XIX. mense VI. die XV. Inter Divos relatus est solusque omnium intra urbem sepultus. Ossa eius collocata in urna aurea in foro, quod aedificavit, sub columna sita sunt, cuius altitudo CXLIV pedes habet. Huius tantum memoriae delatum est, ut usque ad nostram aetatem non aliter in senatu principibus acclametur, nisi: *Felicior Augusto, Melior Traiano.* Adeo in eo gloria bonitatis obtinuit, ut vel assentantibus vel vere laudantibus occasionem magnificentissimi praestet exempli.

Cap. VI. (III.) Defuncto Traiano Aelius Hadrianus creatus est princeps, sine aliqua quidem voluntate Traiani, sed operam dante Plotina, Traiani uxore. Nam eum Traianus, quanquam consobrinae suae filium, vivus noluerat adoptare. Natus et ipse Italicae in Hispania. Qui Traiani gloriae invidens statim provincias tres reliquit, quas Traianus addiderat, et de Assyria, Mesopotamia et Armenia revocavit exercitus ac finem imperii esse voluit Euphratem. Idem de Dacia facere conatum amici deterruerunt, ne multi cives Romani barbaris traderentur, propterea quod Traianus victa Dacia ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decebali viris fuerat exhausta.

Cap. VII. Pacem tamen omni tempore imperii sui habuit, semel tantum per praesidem dimicavit. Orbem Romanum circumiit. Multa aedificavit. Facundissimus Latino sermone, Graeco eruditissimus fuit. Non magnam

clementiae gloriam habuit, diligentissimus tamen circa aerarium et militum disciplinam. Obiit in Campania maior sexagenario imperii anno XXI. mense X. die XXIX. Senatus ei tribuere noluit divinos honores, tamen cum successor ipsius Titus Aurelius Fulvius Antoninus hoc vehementer exigeret et universi senatores palam resisterent, tandem obtinuit. P. C.N. 138.

Cap. VIII. (IV.) Ergo Hadriano successit T. Antoninus Fulvius Boionius, idem etiam Pius nominatus, genere claro, sed non admodum vetere, vir insignis et qui merito Numae Pompilio conferatur, ita ut Romulo Traianus aequetur. Vixit ingenti honestate privatus, maiori in imperio, nulli acerbus, cunctis benignus, in re militari moderata gloria defendere magis provincias quam amplificare studens, viros aequissimos ad administrandam rem publicam quaerens, bonis honorem habens, improbos sine aliqua acerbitate detestans, regibus amicis venerabilis non minus quam terribilis, adeo ut barbarorum plurimae nationes depositis armis ad eum controversias suas litesque deferrent sententiaeque eius parerent. Hic ante imperium ditissimus opes quidem omnes suas stipendiis militum et circa amicos liberalitatibus minuit, verum aerarium opulentum reliquit. Pius propter clementiam dictus est. Obiit apud Lorium, villam suam, miliario ab urbe XII., vitae anno LXXIII., imperii XXIII., atque inter Divos relatus est et merito consecratus. P. C.N. 161.

Cap. IX. (V.) Post hunc imperavit Marcus Antoninus Verus, haud dubie nobilissimus, quippe cum eius origo paterna a Numa Pompilio, materna a Sallentino rege penderet, et cum eo L. Antoninus Verus. Tumque primum Romana res publica duobus aequo iure imperium administrantibus paruit, cum usque ad eos singulos semper habuisset Augustos.

Cap. X. Hi et genere inter se coniuncti fuerunt et affinitate. Nam Verus Antoninus M. Antonini filiam in matrimonium habuit, M. autem Antoninus gener Antonini Pii fuit per uxorem Galeriam Faustinam iuniorem, conso-

brinam suam. Hi bellum contra Parthos gesserunt, qui post victoriam Traiani tum primum rebellaverant. Verus Antoninus ad id profectus est. Qui Antiochiae et circa Armeniam agens multa per duces et ingentia patravit. Seleuciam, Assyriae urbem nobilissimam, cum quadraginta milibus hominum cepit. Parthicum triumphum revexit. P. C.N. 169. Cum fratre eodemque socero triumphavit. Obiit tamen in Venetia, cum a Concordia civitate Altinum proficisceretur et cum fratre in vehiculo sederet, subito sanguine ictus, casu morbi, quem Graeci ἀπόπληξιν vocant. Vir ingenii parum civilis, reverentia tamen fratris nihil unquam atrox ausus. Cum obisset undecimo imperii anno, inter deos relatus est.

CAP. XI. (VI.) Post eum Marcus Antoninus solus rem publicam tenuit, vir, quem mirari facilius quis quam laudare possit. A principio vitae tranquillissimus, adeo ut in infantia quoque vultum nec ex gaudio, nec ex moerore mutarit. Philosophiae deditus Stoicae, ipse etiam non solum vitae moribus, sed etiam eruditione philosophus. Tantae admirationis adhuc iuvenis, ut eum successorem paraverit Hadrianus relinquere, adoptato tamen Antonino Pio generum esse ei idcirco voluerit, ut hoc ordine ad imperium perveniret.

CAP. XII. Institutus est ad philosophiam per Apollonium Chalcedonium, ad scientiam literarum Graecarum per Sextum Chaeronensem, Plutarchi nepotem, Latinas autem literas eum Fronto, orator nobilissimus, docuit. Hic cum omnibus Romae aequo iure egit, ad nullam insolentiam elatus imperii fastigio, liberalitatis promptissimae. Provincias ingenti benignitate et moderatione tractavit. Contra Germanos eo principe res feliciter gestae sunt. Bellum ipse unum gessit Marcomannicum, sed quantum nulla memoria fuit, adeo ut Punicis conferatur. Nam eo gravius est factum, quod universi exercitus Romani perierant. Sub hoc enim tantus casus pestilentiae fuit, ut post victoriam Persicam Romae ac per Italiam provincias-

que maxima hominum pars, militum omnes fere copiae languore defecerint.

Cap. XIII. Ingenti ergo labore et moderatione, cum apud Carnuntum iugi triennio perseverasset, bellum Marcomannicum confecit, quod cum his Quadi, Vandali, Sarmatae, Suevi atque omnis barbaria commoverat, multa hominum milia interfecit, ac Pannoniis servitio liberatis Romae rursus cum Commodo Antonino, filio suo, quem iam Caesarem fecerat, triumphavit. Ad huius belli usum aerario exhausto cum largitiones nullas haberet neque indicere provincialibus aut senatui aliquid vellet, instrumentum regii cultus facta in foro Divi Traiani sectione distraxit, vasa aurea, pocula crystallina et murrhina, uxoriam ac suam sericam et auream vestem, multa ornamenta gemmarum. Ac per duos continuos menses ea venditio habita est multumque auri redactum. Post victoriam tamen emptoribus pretia restituit, qui reddere comparata voluerunt. Molestus nulli fuit, qui maluit semel empta retinere.

Cap. XIV. Hic permisit viris clarioribus, ut convivia eodem cultu, quo ipse, et ministris similibus exhiberent. In editione munerum post victoriam adeo magnificus fuit, ut centum simul leones exhibuisse tradatur. Cum igitur P.
fortunatam rem publicam et virtute et mansuetudine red- C.N.
didisset, obiit xviii. imperii anno, vitae lxi., et omnibus 180.
certatim annitentibus inter Divos relatus est.

Cap. XV. (VII.) Huius successor L. Antoninus Commodus nihil paternum habuit, nisi quod contra Germanos feliciter et ipse pugnavit. Septembrem mensem ad nomen suum transferre conatus est, ut Commodus diceretur. Sed luxuria et obscenitate depravatus gladiatoriis armis saepissime in ludo, deinceps etiam in amphitheatro cum huiusmodi hominibus dimicavit. Obiit morte subita, atque P.
adeo, ut strangulatus vel veneno interfectus putaretur, C.N.
cum annis xii post patrem et viii mensibus imperasset, 192.
tanta exsecratione omnium, ut hostis humani generis etiam mortuus iudicaretur.

Cap. XVI. (VIII.) Huic successit Pertinax, grandae-

vus iam, ut qui septuagenariam attigisset aetatem, praefe-
cturam urbi tum agens, ex S. C. imperare iussus. Octo-
P. C.N. gesimo imperii die praetorianorum militum seditione et
193. Iuliani scelere occisus est.

Cap. XVII. (IX.) Post eum Salvius Iulianus rem publicam invasit, vir nobilis et iure peritissimus, nepos Salvii Iuliani, qui sub divo Hadriano *perpetuum* composuit *edictum*. Victus est a Severo apud Mulvium pontem, interfectus in palatio. Vixit mensibus septem, postquam coeperat imperare.

Cap. XVIII. (X.) Hinc imperii Romani administrationem Septimius Severus accepit, oriundus ex Africa, provincia Tripolitana, oppido Lepti. Solus omni memoria et ante et postea ex Africa imperator fuit. Hic primum fisci advocatus, mox militaris tribunus, per multa deinde ac varia officia atque honores usque ad administrationem totius rei publicae venit. Pertinacem se appellari voluit in honorem eius Pertinacis, qui a Iuliano fuerat occisus. Parcus admodum fuit, natura saevus. Bella multa et feliciter gessit. Pescennium Nigrum, qui in Aegypto et Syria rebellaverat, apud Cyzicum interfecit. Parthos vicit et Arabas interiores et Adiabenos. Arabas eo usque superavit, ut etiam provinciam ibi faceret. Idcirco Parthicus, Arabicus, Adiabenicus dictus est. Multa toto Romano
P. orbe reparavit. Sub eo etiam Clodius Albinus, qui in oc-
C.N. cidendo Pertinace socius fuerat Iuliano, Caesarem se in
197. Gallia fecit, victusque apud Lugdunum est et interfectus.

Cap. XIX. Severus autem praeter bellicam gloriam etiam civilibus studiis clarus fuit et literis doctus, philo-
P. sophiae scientiam ad plenum adeptus. Novissimum bel-
C.N. lum in Britannia habuit, utque receptas provincias omni
208. securitate muniret, vallum per XXXII milia passuum a mari
P. ad mare deduxit. Decessit Eboraci admodum senex impe-
C.N. rii anno sexto decimo, mense tertio, et Divus appellatus
211. est. *** Nam filios duos successores reliquit, Bassianum et Getam, sed Bassiano Antonini nomen a senatu voluit imponi. Itaque dictus est M. Aurelius Antoninus Bassia-

nus patrique successit. Nam Geta hostis publicus iudicatus confestim periit.

Cap. XX. (XI.) Marcus igitur Aurelius Antoninus Bassianus, idemque Caracalla, morum fere paternorum fuit, paulo asperior et minax. Opus Romae egregium fecit lavacri, quae Antoninianae appellantur, nihil praeterea memorabile. Impatiens libidinis, ut qui novercam suam
Iuliam uxorem duxerit. Defunctus est in Osdroene apud P.
Edessam moliens adversum Parthos expeditionem anno C.N.
imperii vi. mense ii. vix egressus aetatis xliii. annum. 217.
Funere publico elatus est.

Cap. XXI. (XII.) Opilius deinde Macrinus, qui praefectus praetorio erat, cum filio Diadumeno facti imperato-
res nihil memorabile ex temporis brevitate gesserunt. P.
Nam imperium eorum duum mensium et unius anni fuit. C.N.
Seditione militari ambo pariter occisi sunt. 218.

Cap. XXII. (XIII.) Creatus est post hos M. Aurelius Antoninus. Hic Antonini Caracallae filius putabatur, sacerdos autem Heliogabali templi erat. Is cum Romam ingenti et militum et senatus exspectatione venisset, probris se omnibus contaminavit. Impudicissime et obscenissime vi-
xit, bienni0que post et viii mensibus tumultu interfectus P.
est militari et cum eo mater Soaemia Syra. C.N.
Cap. XXIII. (XIV.) Successit huic Aurelius Alexan- 222.
der, ab exercitu Caesar, a senatu Augustus nominatus, iuvenis admodum, susceptoque adversus Persas bello Xerxen eorum regem gloriosissime vicit. Militarem disciplinam severissime rexit. Quasdam tumultuantes legiones integras exauctoravit. Assessorem habuit vel scrinii magistrum Ulpianum, iuris conditorem. Romae quoque favo-
rabilis fuit. Periit in Gallia militari tumultu tertio decimo P.
imperii anno et die viii. In matrem suam Mammaeam C.N.
unice pius. 235.

LIBER NONUS.

ARGUMENTUM.

1. Maximinus bello adversus Germanos feliciter gesto a Pupieno interficitur. 2. Tres inde simul Augusti, Pupienus, Balbinus et Gordianus, qui illis interfectis solus imperium obtinet, Ianique portis apertis Persas vincit. 3. Philippi duo, pater et filius, sub quibus annus Romae conditae milesimus celebratus est. 4. Decius bellum civile in Gallia motum opprimit et cum filio, Caesare facto, post biennium interficitur. 5. Gallus Hostilianus et Galli filius Volusianus nihil omnino clarum gesserunt. 6. Aemiliani breve et obscurum imperium. 7—10. Licinii Valeriani et Gallieni imperium vel infelicitate vel ignavia propter barbarorum incursiones perniciosum. Plures purpuram sumunt, Postumus, Marius, Victorinus, Tetricus, Odenathus. 11. Claudius caedit Gothos. Eius laudes et post mortem honores. 12. Quintilli, egregii principis, breve imperium. 13—15. Aurelianus vincit Gothos, Romanam dicionem ad pristinos fines revocat, superat Tetricum in Gallia, Zenobiam in Oriente capit, monetariorum in urbe seditionem reprimit, cetera crudelis. 16. Taciti, egregie morati, breve imperium nec diuturnius Floriani. 17. Probus, gloria militari et morum civilitate insignis, Gallias a barbaris occupatas restituit et vinearum culturam adiuvat. Post imperium sex annorum tumultu militari interficitur. 18. Carus in bello contra Persas prospere gesto fulminis ictu perit. Ex filiis, quos Caesares fecerat, Numerianus, patrem ad Persicum bellum secutus, per insidias occiditur. 19. Carinus, ob scelera invisus, a suis deseritur. Diocletianus ab exercitu imperator creatur. 20. Is Carino oppresso per Maximianum Herculium, Caesarem renuntiatum, Bacaudarum in Gallia tumultum domat. 21—23. Carausius in Britannia purpuram sumit, Achilleus in Aegypto rebellat, Africam Quinquegentiani infestant, Narseus, Persarum rex, Orienti bellum infert, ad quos motus comprimendos Diocletianus Maximianum Herculium Augustum facit, Constantium et Maximianum Galerium Caesares. Alamanni a Constantio caeduntur. 24. 25. Galerius Maximianus Narseum primo victus post magna clade afficit. Varia deinceps et simul et singulatim bella gerunt, et Carpos, Basternas et Sarmatas subigunt. 26—28. Diocletiani et Maximiani Herculii, qui ambo deposito imperio in privatam vitam concesserunt, mores et ingenium.

CAP. I. Post hunc Maximinus ex corpore militari pri-
mus ad imperium accessit sola militum voluntate, cum
nulla senatus intercessisset auctoritas neque ipse senator
esset. Is bello adversus Germanos feliciter gesto cum a
militibus imperator esset appellatus, a Pupieno Aquileiae P.
occisus est deserentibus eum militibus suis cum filio ad- C.N.
huc puero, cum quo imperaverat triennio et paucis diebus. 238.

CAP. II. Postea tres simul Augusti fuerunt, Pupie-
nus, Balbinus et Gordianus, duo superiores obscurissimo
genere, Gordianus nobilis, quippe cuius pater, senior
Gordianus, consensu militum, cum proconsulatum Africae
gereret, Maximino imperante princeps fuisset electus.
Itaque cum Romam venisset, Balbinus et Pupienus in pala- P.
tio interfecti sunt, soli Gordiano imperium reservatum. C.N.
Gordianus admodum puer, cum Tranquillinam Romae du- 238.
xisset uxorem, Ianum geminum aperuit, et ad Orientem P.
profectus Parthis bellum intulit, qui iam moliebantur erum- C.N.
pere. Quod quidem mox feliciter gessit proeliisque ingen- 242.
tibus Persas afflixit. Rediens haud longe a Romanis fini- P.
bus interfectus est fraude Philippi, qui post eum impera- C.N.
vit. Miles ei tumulum vigesimo miliario a Circesso, quod 244.
castrum nunc Romanorum est, Euphrati imminens, aedifi-
cavit, exsequias Romam revexit, ipsum Divum appellavit.

CAP. III. Philippi duo, filius ac pater, Gordiano oc-
ciso imperium invaserunt atque exercitu incolumi reducto
ad Italiam e Syria profecti sunt. His imperantibus mi-
lesimus annus Romae urbis ingenti ludorum apparatu
spectaculorumque celebratus est. Ambo deinde ab exer-
citu interfecti sunt, senior Philippus Veronae, Romae P.
iunior. Annis quinque imperaverunt. Inter Divos tamen C.N.
relati sunt. 248.

CAP. IV. Post hos Decius e Pannonia inferiore, Bu-
daliae natus, imperium sumpsit. Bellum civile, quod in Gal-
lia motum fuerat, oppressit. Filium suum Caesarem fecit.
Romae lavacrum aedificavit. Cum biennio ipse et filius im- P.
perassent, uterque in barbarico interfecti sunt et inter Di- C.N.
vos relati. 251.

Cap. V. Mox imperatores creati sunt Gallus Hostilianus et Galli filius, Volusianus. Sub his Aemilianus in Moesia res novas molitus est. Ad quem opprimendum cum ambo profecti essent, Interamnae interfecti sunt non com-
P. pleto biennio. Nihil omnino clarum gesserunt. Sola pe-
C.N. stilentia et morbis atque aegritudinibus notus eorum prin-
253. cipatus fuit.

Cap. VI. (V.) Aemilianus obscurissime natus obscurius imperavit ac tertio mense exstinctus est.

Cap. VII. (VI.) Hinc Licinius Valerianus, in Raetia et Norico agens, ab exercitu imperator et mox Augustus est factus. Gallienus quoque Romae a senatu Caesar est appellatus. Horum imperium Romano nomini perniciosum et paene exitiabile fuit vel infelicitate principum vel ignavia. Germani Ravennam usque venerunt. Valerianus in
P. Mesopotamia bellum gerens a Sapore, Persarum rege, su-
C.N. peratus est, mox etiam captus apud Parthos ignobili ser-
259. vitute consenuit.

Cap. VIII. Gallienus cum adolescens factus esset Augustus, imperium primum feliciter, mox commode, ad ultimum perniciose gessit. Nam iuvenis in Gallia et Illyrico multa strenue fecit occiso apud Mursam Ingenuo, qui purpuram sumpserat, et Regaliano. Diu placidus et quietus, mox in omnem lasciviam dissolutus, tenendae rei publicae habenas probrosa ignavia et desperatione laxavit. Alamanni vastatis Galliis in Italiam penetraverunt. Dacia, quae a Traiano ultra Danubium fuerat adiecta, tum amissa est. Graecia, Macedonia, Pontus, Asia vastata per Gothos. Pannonia a Sarmatis Quadisque populata est. Germani usque ad Hispanias penetraverunt et civitatem nobilem Tarraconem expugnaverunt. Parthi Mesopotamia occupata Syriam sibi coeperunt vindicare.

Cap. IX. (VII.) Tum iam desperatis rebus et deleto paene imperio Romano Postumus in Gallia, obscurissime natus, purpuram sumpsit et per annos decem ita imperavit, ut consumptas paene provincias ingenti virtute et moderatione reparaverit. Qui seditione militum interfectus est,

quod Mogontiacum, quae adversus eum rebellaverat L. Aeliano res novas moliente, diripiendam militibus tradere noluisset. Post eum Marius, vilissimus opifex, purpuram accepit et secundo die interfectus est. Victorinus postea Galliarum accepit imperium, vir strenuissimus, sed cum nimiae libidinis esset et matrimonia aliena corrumperet, Agrippinae occisus est actuario quodam machinante dolum imperii sui anno secundo.

Cap. X. Huic successit Tetricus senator, qui Aquitaniam honore praesidis administrans absens a militibus imperator electus est et apud Burdigalam purpuram sumpsit. Seditiones multas militum pertulit. Sed dum haec in Gallia geruntur, in Oriente per Odenathum Persae victi sunt. Defensa Syria, recepta Mesopotamia. Usque ad Ctesiphontem Odenathus penetravit.

Cap. XI. Ita Gallieno rem publicam deserente Romanum imperium in Occidente per Postumum, per Odenathum in Oriente servatum est. (VIII.) Gallienus interea Mediolani cum Valeriano fratre occisus est imperii anno
nono, Claudiusque ei successit, a militibus electus, a se- P.
natu appellatus Augustus. Hic Gothos Illyricum Macedo- C.N.
niamque vastantes ingenti proelio vicit. Parcus vir ac mo- 268.
destus et iusti tenax ac rei publicae gerendae idoneus,
qui tamen intra imperii biennium morbo interiit et Divus P.
appellatus est. Senatus ingenti eum honore decoravit, sci- C.N.
licet ut in curia clipeus ipsi aureus, item in Capitolio sta- 270.
tua aurea poneretur.

Cap. XII. Quintillus post eum, Claudii frater, consensu militum imperator electus est, vir unicae moderationis et civilitatis, aequandus fratri vel praeponendus. Consensu senatus appellatus Augustus septimo decimo die imperii occisus est.

Cap. XIII (IX.) Post eum Aurelianus suscepit imperium, Dacia Ripensi oriundus, vir in bello potens, animi
tamen immodici et ad crudelitatem propensioris, quique P.
Gothos strenuissime vicit. Romanam dicionem ad fines C.N.
pristinos varia bellorum felicitate revocavit. Superavit 271.

in Gallia Tetricum apud Catalaunos ipso Tetrico prodente exercitum suum,. cuius assiduas seditiones ferre non poterat. Quin etiam per literas occultas Aurelianum ita fuerat deprecatus, ut inter alia versu Virgiliano uteretur: *Eripe me his invicte malis*. Zenobiam quoque, quae occiso Odenatho marito Orientem tenebat, haud longe ab
P. C.N. 273. Antiochia sine gravi proelio cepit, ingressusque Romam nobilem triumphum quasi receptor Orientis Occidentisque egit currum praecedentibus Tetrico et Zenobia. Qui quidem Tetricus corrector Lucaniae postea fuit ac privatus diutissime vixit; Zenobia autem posteros, qui adhuc manent, Romae reliquit.

Cap. XIV. Hoc imperante etiam monetarii in urbe rebellaverunt vitiatis pecuniis et Felicissimo rationali interfecto. Quos Aurelianus victos ultima crudelitate compescuit. Plurimos nobiles capite damnavit. Saevus et sanguinarius, ac necessarius magis in quibusdam, quam in ullo amabilis imperator. Trux omni tempore, etiam filii sororis interfector, disciplinae tamen militaris et morum dissolutorum magna ex parte corrector.

Cap. XV. Urbem Romam muris firmioribus cinxit. Templum Soli aedificavit, in quo infinitum auri gemmarumque constituit. Provinciam Daciam, quam Traianus ultra Danubium fecerat, intermisit vastato omni Illyrico et Moesia desperans eam posse retineri, abductosque Romanos ex urbibus et agris Daciae in media Moesia collocavit appellavitque eam Daciam, quae nunc duas Moesias dividit et est in dextra Danubio in mare fluenti, cum antea fuerit in laeva. Occiditur servi sui fraude, qui ad quosdam militares viros, amicos ipsius, nomina pertulit annotata falso manum eius imitatus, tanquam Aurelianus ipsos pararet occidere. Itaque ut praeveniretur, ab iisdem interfectus est in itineris medio, quod inter Constantinopolin et Heracleam est stratae veteris. Locus Caenophrurium appellatur. Mors tamen eius inulta non fuit. Meruit quoque inter Divos referri. Imperavit annos quinque, menses VI.

Cap. XVI. (X.) Tacitus post hunc suscepit imperium,

vir egregie moratus et rei publicae gerendae idoneus. Nihil tamen clarum potuit ostendere intra sextum mensem imperii morte praeventus. Florianus, qui Tacito successerat, duobus mensibus et diebus xx in imperio fuit neque quicquam dignum memoria egit. P. C.N. 276.

CAP. XVII. (XI.) Post hunc Probus, vir illustris gloria militari, ad administrationem rei publicae accessit. Gallias a barbaris occupatas ingenti proeliorum felicitate restituit. Quosdam imperium usurpare conatos, scilicet Saturninum in Oriente, Proculum et Bonosum Agrippinae, multis certaminibus oppressit. Vineas Gallos et Pannonios habere permisit. Opere militari Almam montem apud Sirmium et Aureum apud Moesiam superiorem vineis conseruit et provincialibus colendas dedit. Hic cum bella innumera gessisset, pace parata dixit *brevi milites necessarios non futuros*. Vir acer, strenuus, iustus, et qui Aurelianum aequaret gloria militari, morum autem civilitate superaret. Interfectus est tamen Sirmii tumultu militari in turri ferrata. Imperavit annos vi, menses quatuor. P. C.N. 276. P. C.N. 282.

CAP. XVIII. (XII.) Post hunc Carus est factus Augustus, Narbone natus in Gallia, qui confestim Carinum et Numerianum filios Caesares fecit, cum quibus regnavit duobus annis. Sed dum bellum adversum Sarmatas gerit, nuntiato Persarum tumultu ad Orientem profectus res contra Persas nobiles gessit. Ipsos proelio fudit. Cochen et Ctesiphontem, urbes nobilissimas, cepit. Et cum castra supra Tigridem haberet, ictu divini fulminis periit. Numerianus quoque, filius eius, quem secum Caesarem ad Persas duxerat, adolescens egregiae indolis, cum oculorum dolore correptus in lecticula veheretur, impulsore Apro, qui socer eius erat, per insidias occisus est. Et cum dolo occultaretur ipsius mors, quousque Aper invadere posset imperium, foetore cadaveris prodita est. Milites enim, qui eum sequebantur, foetore commoti diductis lecticulae palliis post aliquot dies mortem eius notam habere potuerunt. P. C.N. 284. P. C.N. 284.

CAP. XIX. Interea Carinus, quem Caesarem ad Par-

thos proficiscens Carus in Illyrico, Gallia, Italia reliquerat, omnibus se sceleribus inquinavit. Plurimos innoxios fictis criminibus occidit. Matrimonia nobilia corrupit. Condiscipulis quoque, qui eum in auditorio vel levi fatigatione taxaverant, perniciosus fuit. Ob quae omnibus hominibus invisus non multo post poenas dedit. (XIII.) Nam de Perside victor exercitus rediens, cum Carum Augustum fulmine, Numerianum Caesarem insidiis perdidisset, Diocletianum imperatorem creavit, Dalmatia oriundum, virum obscurissime natum, adeo ut a plerisque scribae filius, a nonnullis Anulini senatoris libertinus fuisse credatur.

Cap. XX. Is prima militum concione iuravit, Numerianum nullo suo dolo interfectum, et cum iuxta eum Aper, qui Numeriano insidias fecerat, constitisset, in conspectu exercitus manu Diocletiani percussus est. Po-
P. stea Carinum omnium odio et detestatione viventem apud
C.N. Margum ingenti proelio vicit, proditum ab exercitu suo,
285. quem fortiorem habebat, certe desertum, inter Viminacium
atque Aureum montem. Ita rerum Romanarum potitus, cum tumultum rusticani in Gallia concitassent et factioni suae Bacaudarum nomen imponerent, duces autem habe-
P. rent Amandum et Aelianum, ad subigendos eos Maximia-
C.N. num Herculium Caesarem misit, qui levibus proeliis agre-
286. stes domuit et pacem Galliae reformavit.

Cap. XXI. Per haec tempora etiam Carausius, qui vilissime natus strenuae militiae ordine famam egregiam fuerat consecutus, cum apud Bononiam per tractum Belgicae et Armoricae pacandum mare accepisset, quod Franci et Saxones infestabant, multis barbaris saepe captis nec praeda integra aut provincialibus reddita aut imperatoribus missa cum suspicio esse coepisset, consulto ab eo admitti barbaros, ut transeuntes cum praeda exciperet atque
P. C.N. hac se occasione ditaret, a Maximiano iussus occidi purpu-
286. ram sumpsit et Britannias occupavit.

Cap. XXII. (XIV.) Ita cum per omnem orbem terrarum res turbatae essent, Carausius in Britanniis rebellaret, Achilleus in Aegypto, Africam Quinquegentiani infestarent,

Narseus Orienti bellum inferret, Diocletianus Maximianum P.
Herculium ex Caesare fecit Augustum, Constantium et Ma- C.N.
ximianum Caesares, quorum Constantius per filiam nepos 286.
Claudii traditur, Maximianus Galerius in Dacia haud longe a 292.
Sardica natus. Atque ut eos etiam affinitate coniungeret, Constantius privignam Herculii Theodoram accepit, ex qua postea sex liberos, Constantini fratres, habuit, Galerius filiam Diocletiani Valeriam. Ambo uxores, quas habuerant, repudiare compulsi. Cum Carausio tamen, cum bella fru- P.
stra tentata essent contra virum rei militaris peritissimum, C.N.
ad postremum pax convenit. Eum post septennium Alle- 289.
ctus, socius eius, occidit, atque ipse post eum Britannias tri- P. C.N.
ennio tenuit. Qui ductu Asclepiodoti, praefecti praetorio, 293.
oppressus est. Ita Britanniae decimo anno receptae. 296.

Cap. XXIII. (XV.) Per idem tempus a Constantino P.
Caesare in Gallia bene pugnatum est circa Lingonas. Die C.N.
una adversam et secundam fortunam expertus est. Nam 296.
cum repente barbaris ingruentibus intra civitatem esset coactus tam praecipiti necessitate, ut clausis portis in murum funibus tolleretur vix quinque horis mediis adventante exercitu sexaginta fere milia Alamannorum cecidit. Maximianus quoque Augustus bellum in Africa profligavit domitis Quinquegentianis et ad pacem redactis. Diocletia- P.
nus obsessum Alexandriae Achilleum octavo fere mense C.N.
superavit eumque interfecit. Victoria acerbe usus est. To- 297.
tam Aegyptum gravibus proscriptionibus caedibusque foedavit. Ea tamen occasione ordinavit provide multa et disposuit, quae ad nostram aetatem manent.

Cap. XXIV. Galerius Maximianus primo adversus Narseum minime secundum proelium habuit inter Callinicum Carrasque congressus, cum inconsulte magis, quam ignave dimicasset. Admodum enim parva manu cum copiosissimo hoste commisit. Pulsus igitur et ad Diocletianum profectus cum ei in itinere occurrisset, tanta insolentia a Diocletiano fertur exceptus, ut per aliquot passuum milia purpuratus tradatur ad vehiculum cucurrisse.

Cap. XXV. Mox tamen per Illyricum Moesiamque

contractis copiis rursus cum Narseo, Hormisdae et Sapo-
ris avo, in Armenia maiori pugnavit successu ingenti, nec
minore consilio simulque fortitudine, quippe qui etiam spe-
culatoris munus cum altero ac tertio equite susceperit.
P. Pulso Narseo castra eius diripuit. Uxores, sorores, liberos
C.N. cepit, infinitam extrinsecus Persarum nobilitatem, gazam
297. Persicam copiosissimam. Ipsum in ultimas regni solitudi-
nes egit. Quare ad Diocletianum in Mesopotamia cum prae-
sidiis tum morantem ovans regressus ingenti honore susce-
P. ptus est. Varia deinceps et simul et viritim bella gesse-
C.N. runt, Carpis et Basternis subactis, Sarmatis victis, quarum
299. nationum ingentes captivorum copias in Romanis finibus
locaverunt.

Cap. XXVI. (XVI.) Diocletianus moratus callide fuit, sagax praeterea et admodum subtilis ingenio, et qui severitatem suam aliena invidia vellet explere. Diligentissimus tamen et sollertissimus princeps, et qui imperio Romano primus regiae consuetudinis formam magis, quam Romanae libertatis invexit adorarique se iussit, cum ante eum cuncti salutarentur. Ornamenta gemmarum vestibus calceamentisque indidit. Nam prius imperii insigne in chlamyde purpurea tantum erat, reliqua communia.

Cap. XXVII. Herculius autem propalam ferus et in-
civilis ingenii, asperitatem suam etiam vultus horrore si-
gnificans. Hic naturae suae indulgens Diocletiano in omni-
bus, etiam severioribus consiliis, obsecutus est. Cum ta-
men ingravescente aevo parum se idoneum Diocletianus
moderando imperio esse sentiret, auctor Herculio fuit, ut
in privatam vitam concederent et stationem tuendae rei
P. publicae viridioribus iunioribusque mandarent. Cui aegre
C.N. collega obtemperavit. Tamen uterque una die privato ha-
304. bitu imperii insigne mutavit, Nicomediae Diocletianus,
P. Herculius Mediolani, post triumphum inclutum, quem Ro-
C.N. mae ex numerosis gentibus egerant, pompa ferculorum il-
302. lustri, qua Narsei coniuges sororesque et libere ante cur-
rum ducti sunt. Concesserunt tum Salonas unus, alter in
Lucaniam.

Cap. XXVIII. Diocletianus privatus in villa, quae haud procul a Salonis est, praeclaro otio senuit, inusitata virtute usus, ut solus omnium post conditum Romanum imperium ex tanto fastigio sponte ad privatae vitae statum civilitatemque remearet. Contigit igitur ei, quod nulli post natos homines, ut cum privatus obisset, inter Divos tamen referretur.

LIBER DECIMUS.

ARGUMENTUM.

1. Imperii divisio inter Constantium et Galerium assumptis duobus Caesaribus Maximino et Severo. 2. Constantio mortuo Constantinus in Britannia creatur imperator, Romae Maxentius, filius Herculii, qui inde ad spem resumendi imperii erigitur. Severus contra Maxentium missus a suis desertus interficitur. 3. Herculii post irritos conatus contra Maxentium et Constantinum interitus. Eius mores. 4. Licinius a Galerio, qui paulo post moritur, fit imperator. Hinc rem publicam tenent quatuor imperatores, Constantinus, Maxentius, Licinius et Maximinus. Maxentius per Constantinum opprimitur. Maximinus adversus Licinium novas res molitus exitium fortuita morte praevenit. 5. 6. Licinius a Constantino victus occiditur. Inde summae rerum unus Constantinus praeest, qui novo adhuc more tres Caesares creat. 7. 8. Constantini mores insolentia rerum secundarum in deterius mutati et studia; ipse bellum adversus Parthos moliens moritur. 9—13. Succedunt tres eius filii, Constantinus, Constans et Constantius cum Dalmatio, fratris filio, e quibus, cum ceteri interfecti essent, remanet solus Constantius, qui male pugnat contra Persas, Vetranionem opprimit et Magnentium, cuius duces antea Nepotianum, Romae imperatorem factum, interfecerant, Gallumque, quem ipse Caesarem fecerat, post occidit. Silvanus in Gallia novas res moliens exstinguitur. 14. Constantius Iulianum Caesarem facit, qui contra Gallos et Alamannos missus egregie res gerit. 15. Iulianus a militibus Augustus renuntiatur, qua re cognita Constantius, cum omisso Persico bello contra eum profectus esset, in itinere obiit. Eius mores. 16. Iuliani contra Persas expeditio, in qua hostili manu interficitur. Eius laudes, mores et studia.

17. Iovianus post hunc imperator electus, uno atque altero proelio a Persis victus ignobilem cum his pacem facit. Illyricum petens repentina morte obit, cuius variae traduntur caussae. Maioris operis de successorum rebus gestis promissio in fine annectitur.

CAP. I. His igitur abeuntibus ab administratione rei
P. publicae Constantius et Galerius Augusti creati sunt divi-
C.N. susque inter eos ita Romanus orbis, ut Galliam, Italiam,
305. Africam Constantius, Illyricum, Asiam, Orientem Gale-
rius obtineret, sumptis duobus Caesaribus. Constantius
tamen contentus dignitate Augusti Italiae atque Africae
administrandae solicitudinem recusavit, vir egregius et
praestantissimae civilitatis, divitiis provincialium ac priva-
torum studens, fisci commoda non admodum affectans, di-
censque, *melius publicas opes a privatis haberi, quam*
intra unum claustrum reservari, adeo autem cultus mo-
dici, ut feriatis diebus, si cum amicis numerosioribus es-
set epulandum, privatorum ei argento ostiatim petito tri-
clinia sternerentur. Hic non modo amabilis, sed etiam ve-
nerabilis Gallis fuit, praecipue quod Diocletiani suspe-
ctam prudentiam et Maximiani sanguinariam temeritatem
P. imperio eius evaserant. Obiit in Britannia Eboraci princi-
C.N. patus anno tertio decimo atque inter Divos relatus est.
306. CAP. II. Galerius, vir et probe moratus et egregius in
P. re militari, cum Italiam quoque sinente Constantio admini-
C.N. strationi suae accessisse sentiret, Caesares duos creavit,
305. P. Maximinum, quem Orienti praefecit, et Severum, cui Ita-
C.N. liam dedit. Ipse in Illyrico commoratus est. Verum Con-
306. stantio mortuo Constantinus, ex obscuriori matrimonio
eius filius, in Britannia creatus est imperator et in locum
patris exoptatissimus moderator accessit. Romae interea
praetoriani excitato tumultu Maxentium, Herculii filium,
P. qui haud procul ab urbe in villa publica morabatur, Au-
C.N. gustum nuncupaverunt. Quo nuntio Maximianus Herculius
306. ad spem arrectus resumendi fastigii, quod invitus amise-
rat, Romam advolavit e Lucania, quam sedem privatus ele-
gerat, in agris amoenissimis consenescens, Diocletianum-
que etiam per literas adhortatus est, ut depositam resume-

ret potestatem, quas ille irritas habuit. Sed adversum motum praetorianorum atque Maxentii Severus Caesar Romam missus a Galerio cum exercitu venit, obsidensque urbem militum suorum scelere desertus est.

Cap. III. Auctae Maxentio opes confirmatumque im-
perium. Severus fugiens Ravennae interfectus est. Hercu- P.
lius tamen Maximianus post haec in concione exercituum C.N.
filium Maxentium nudare conatus seditionem et convicia 307.
militum tulit. Inde ad Gallias profectus est dolo composito, tanquam a filio esset expulsus, ut Constantino genero iungeretur, moliens tamen Constantinum reperta occasione interficere, qui in Galliis et militum et provincialium ingenti iam favore regnabat caesis Francis atque Alamannis captisque eorum regibus, quos etiam bestiis, cum magnificum spectaculum muneris parasset, obiecit. Detectis igitur insidiis per Faustam filiam, quae dolum viro nuntiaverat, profugit Herculius, Massiliaeque oppressus (ex ea
etenim navigare ad filium praeparabat) poenas dedit iustis- P.
simo exitu, vir ad omnem asperitatem saevitiamque pro- C.N.
clivus, infidus, incommodus, civilitatis penitus expers. 310.

Cap. IV. (III.) Per hoc tempus a Galerio Licinius P.
imperator est factus, Dacia oriundus, notus ei antiqua C.N.
consuetudine et in bello, quod adversus Narseum ges- 311.
serat, strenuis laboribus et officiis acceptus. Mors Galerii confestim secuta est. Ita res publica tum a novis quatuor imperatoribus tenebatur, Constantino et Maxentio, filiis Augustorum, Licinio et Maximino, novis homi-
nibus. Quinto tamen Constantinus imperii sui anno bel- P.
lum adversum Maxentium civile commovit, copias eius C.N.
multis proeliis fudit, ipsum postremo Romae adversum 312.
nobiles omnibus exitiis saevientem apud pontem Mul- P.
vium vicit Italiaque est potitus. Non multo post deinceps C.N.
in Oriente quoque adversus Licinium Maximinus res no- 312.
vas molitus vicinum exitium fortuita apud Tarsum morte praevenit.

Cap. V. (IV.) Constantinus tamen, vir ingens et omnia efficere nitens, quae animo praeparasset, simul

principatum totius orbis affectans, Licinio bellum intulit,
P. quamvis necessitudo et affinitas cum eo esset. Nam so-
C.N. ror Constantia nupta Licinio erat. Ac primo eum in
314. Pannonia secunda ingenti apparatu bellum apud Ciba-
las instruentem repentinus oppressit, omnique Darda-
nia, Moesia, Macedonia potitus numerosas provincias oc-
cupavit.

P. Cap. VI. Varia deinceps inter eos bella, et pax re-
C.N. conciliata ruptaque est. Postremo Licinius navali et ter-
324. restri proelio victus apud Nicomediam se dedidit et con-
P. tra religionem sacramenti Thessalonicae privatus occi-
C.N. sus est. Eo tempore res Romana sub uno Augusto et tri-
325. bus Caesaribus, quod nunquam alias, fuit, cum liberi Con-
stantini Galliae, Orienti Italiaeque praeessent. Verum in-
solentia rerum secundarum aliquantum Constantinum ex
illa favorabili animi docilitate mutavit. Primum necessitu-
P. dines persecutus filium suum, egregium virum, et sororis
C.N. filium, commodae indolis iuvenem, interfecit, mox uxo-
326. rem, post numerosos amicos.

Cap. VII. Vir primo imperii tempore optimis princi-
pibus, ultimo mediis comparandus. Innumerae in eo animi
corporisque virtutes claruerunt. Militaris gloriae appe-
P. tentissimus, fortuna in bellis prospera fuit, verum ita, ut
C.N. non superaret industriam. Nam etiam Gothos post civile
332. bellum varie profligavit, pace ad postremum data, ingen-
temque apud barbaras gentes memoriae gratiam colloca-
vit. Civilibus artibus et studiis liberalibus deditus, affe-
ctator iusti amoris, quem omni sibi et liberalitate et doci-
litate quaesivit, sicut in nonnullos amicos dubius, ita in re-
liquos egregius, nihil occasionum praetermittens, quo opu-
lentiores eos clarioresque praestaret.

P. Cap. VIII. Multas leges rogavit, quasdam ex bono et
C.N. aequo, plerasque superfluas, nonnullas severas, primus-
330. que urbem nominis sui ad tantum fastigium evehere moli-
P. tus est, ut Romae aemulam faceret. Bellum adversus Par-
C.N. thos moliens, qui iam Mesopotamiam fatigabant, uno et tri-
337. gesimo anno imperii, aetatis sexto et sexagesimo, Nico-

mediae in villa publica obiit. Denuntiata mors eius etiam
per crinitam stellam, quae inusitatae magnitudinis aliquam-
diu fulsit; eam Graeci κομήτην vocant. Atque inter Di-
vos meruit referri.

CAP. IX. (V.) Successores filios tres reliquit, atque P.
unum fratris filium. Verum Dalmatius Caesar, prosperrima C.N.
indole neque patruo absimilis, haud multo post oppres- 338.
sus est factione militari et Constantio, patruele suo, sinente
potius quam iubente. Constantinum porro fratri bellum P.
inferentem et apud Aquileiam inconsultius proelium ag- C.N.
gressum Constantis duces interemerunt. Ita res publica 346.
ad duos Augustos redacta. Constantis imperium strenuum
aliquamdiu et iustum fuit. Mox cum et valetudine impro-
spera et amicis pravioribus uteretur, ad gravia vitia con-
versus, cum intolerabilis provincialibus, militibus iniucun- P.
dus esset, factione Magnentii occisus est. Obiit haud C.N.
longe ab Hispaniis in castro, cui Helenae nomen est, anno 350.
imperii decimo septimo, aetatis trigesimo, rebus tamen
plurimis strenue in militia gestis, exercituique per omne
vitae tempus sine gravi crudelitate terribilis.

CAP. X. (VI.) Diversa Constantii fortuna fuit. A Per-
sis enim multa et gravia perpessus, saepe captis oppidis,
obsessis urbibus, caesis exercitibus, nullumque ei contra P.
Saporem prosperum proelium fuit, nisi quod apud Singa- C.N.
ram haud dubiam victoriam ferocia militum amisit, qui pu- 348.
gnam seditiose et stolide contra rationem belli die iam P.
praecipiti poposcerunt. Post Constantis necem Magnentio C.N.
Italiam, Africam, Gallias obtinente etiam Illyricum res no- 350.
vas habuit, Vetranione ad imperium consensu militum
electo. Quem grandaevum iam et cunctis amabilem diu-
turnitate et felicitate militiae ad tuendum Illyricum princi-
pem creaverunt, virum probum et morum veterum ac iu-
cundae civilitatis, sed omnium liberalium artium expertem
adeo, ut ne elementa quidem prima literarum, nisi grand-
aevus et iam imperator, acceperit.

CAP. XI. Sed a Constantio, qui ad ultionem frater-
nae necis bellum civile commoverat, abrogatum est Ve-

P. tranioni imperium, qui novo inusitatoque more consensu
C.N. militum deponere insigne compulsus est. Romae quoque
350. tumultus fuit, Nepotiano, Constantini sororis filio, per gladiatoriam manum imperium invadente. Qui saevis exordiis dignum exitum nactus est. Vigesimo enim atque octavo die a Magnentianis ducibus oppressus poenas dedit, caputque eius pilo per urbem circumlatum est, gravissimaeque proscriptiones et nobilium caedes fuerunt.

P. CAP. XII. Non multo post Magnentius apud Mursam
C.N. profligatus acie est ac paene captus. Ingentes Romani
351. imperii vires ea dimicatione consumptae sunt, ad quaelibet
P. C.N. bella externa idoneae, quae multum triumphorum possent
351 securitatisque conferre. Orienti mox a Constantino Cae-
P. sar est datus patrui filius, Gallus. Magnentiusque diver-
C.N. sis proeliis victus vim vitae suae apud Lugdunum attulit
353. imperii anno tertio, mense septimo, frater quoque eius Senonis, quem ad tuendas Gallias Caesarem miserat.

CAP. XIII. Per haec tempora etiam a Constantio mul-
P. tis incivilibus gestis Gallus Caesar occisus est, vir natura
C.N. ferus et ad tyrannidem pronior, si suo iure imperare licuis-
354. set. Silvanus quoque in Gallia res novas molitus ante diem
355. trigesimum exstinctus est, solusque imperio Romano eo tempore Constantius princeps et Augustus fuit.

P. CAP. XIV. Mox Iulianum Caesarem ad Gallias misit,
C.N. patruelem suum, Galli fratrem, tradita ei in matrimonium
355. sorore, cum multa oppida barbari expugnassent, alia obsiderent, ubique foeda vastitas esset, Romanumque imperium non dubia iam calamitate nutaret. A quo modicis copiis apud Argentoratum, Galliae urbem, ingentes Alaman-
P. norum copiae exstinctae sunt, rex nobilissimus captus,
C.N. Galliae restitutae. Multa postea per eundem Iulianum egre-
357. gie adversum barbaros gesta sunt summotique ultra Rhenum Germani et finibus suis Romanum imperium restitutum.

P. CAP. XV. Neque multo post, cum Germaniciani exer-
C.N. citus a Galliarum praesidio tollerentur, consensu militum
360. Iulianus factus Augustus est, interiectoque anno ad Illy-

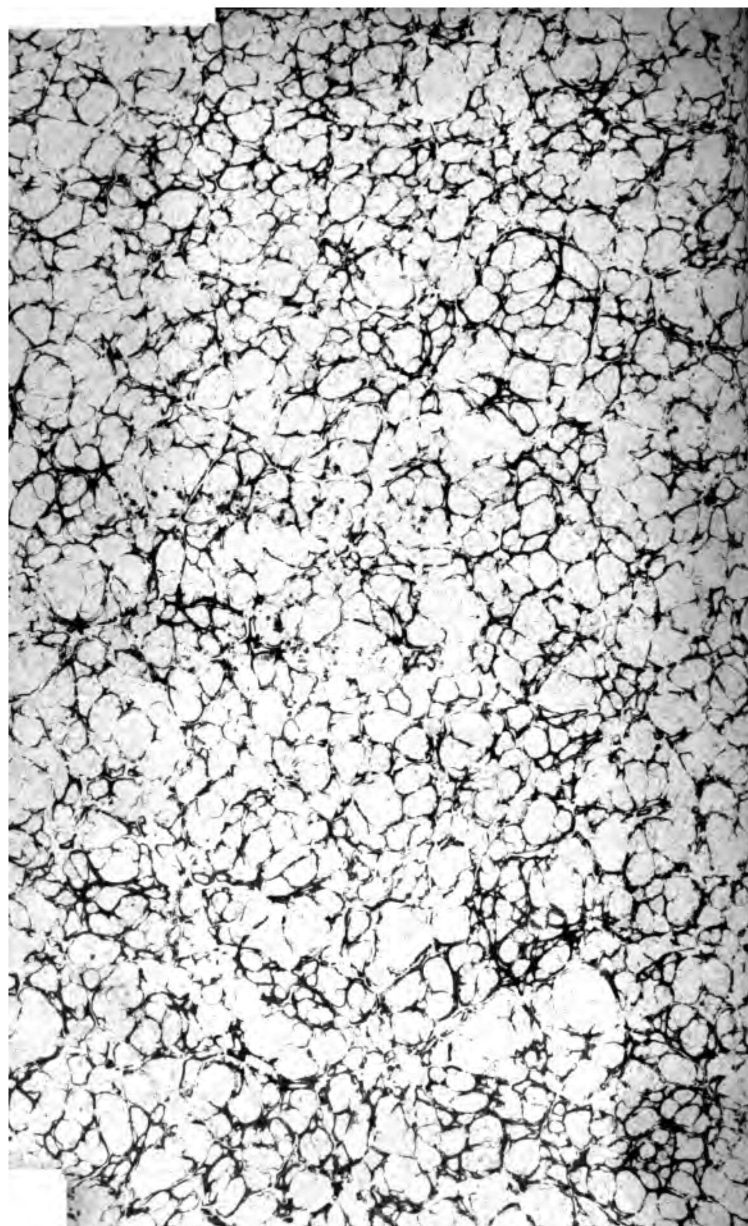
ricum obtinendum profectus Constantio Parthicis bellis P.
occupato. Qui rebus cognitis ad bellum civile conversus C.N.
in itinere obiit inter Ciliciam Cappadociamque anno im- 361.
perii octavo et trigesimo, aetatis quinto et quadragesimo,
meruitque inter Divos referri, vir egregiae tranquillitatis,
placidus, nimis amicis et familiaribus credens, mox etiam
uxoribus deditior, qui tamen primis imperii annis ingenti
se modestia egerit, familiarium etiam locupletator neque
inhonoros sinens, quorum laboriosa expertus fuisset offi-
cia, ad severitatem tamen propensior, si suspicio imperii
moveretur, mitis alias, et cuius in civilibus magis quam in
externis bellis sit laudanda fortuna.

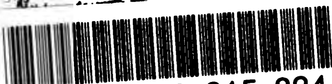
Cap. XVI. (VIII.) Hinc Iulianus rerum potitus est, P.
ingentique apparatu Parthis intulit bellum, cui expeditioni C.N.
ego quoque interfui. Aliquot oppida et castella Persarum 363.
in deditionem accepit vel vi expugnavit, Assyriamque po-
pulatus castra apud Ctesiphontem stativa aliquamdiu ha-
buit. Remeansque victor, dum se inconsultius proeliis in-
serit, hostili manu interfectus est VI. Kalend. Iulias impe- P.
rii anno septimo, aetatis altero et trigesimo. Atque inter C.N.
Divos relatus est, vir egregius et rem publicam insigniter 363.
moderaturus, si per fata licuisset. Liberalibus disciplinis
apprime eruditus, Graecis doctior, atque adeo, ut Latina
eruditio nequaquam cum Graeca scientia conveniret, fa-
cundia ingenti et prompta, memoriae tenacissimae, in qui-
busdam philosopho propior. In amicos liberalis, sed mi-
nus diligens, quam tantum principem decuit. Fuerunt enim
nonnulli, qui vulnera gloriae eius inferrent. In provincia-
les iustissimus et tributorum, quatenus fieri posset, repres-
sor. Civilis in cunctos, mediocrem habens aerarii curam,
gloriae avidus ac per eam animi plerumque immodici, reli-
gionis Christianae insectator, perinde tamen, ut cruore
abstineret, Marco Antonino non absimilis, quem etiam ae-
mulari studebat.

Cap. XVII. (IX.) Post hunc Iovianus, qui tunc do-
mesticus militabat, ad obtinendum imperium consensu
exercitus lectus est, commendatione patris quam sua mili-

tibus notior. Qui iam turbatis rebus, exercitu quoque in-
opia laborante, uno a Persis atque altero proelio victus
pacem cum Sapore, necessariam quidem, sed ignobilem
fecit, multatus finibus ac nonnulla imperii Romani parte
tradita. Quod ante eum annis mile centum et duobus de
viginti fere, ex quo Romanum imperium conditum erat,
nunquam accidit. Quin etiam legiones nostrae ita et apud
Caudium per Pontium Telesinum et in Hispania apud Nu-
mantiam et in Numidia sub iugum missae sunt, ut nihil ta-
men finium traderetur. Ea pacis condicio non penitus re-
prehendenda foret, si foederis necessitatem, cum inte-
grum fuit, mutare voluisset, sicut a Romanis omnibus his
bellis, quae commemoravi, factum est. Nam et Samniti-
bus et Numantinis et Numidis confestim bella illata sunt
neque pax rata fuit. Sed dum aemulum imperii veretur,
P. intra Orientem residens, gloriae parum consuluit. Itaque
C.N. iter ingressus atque Illyricum petens in Galatiae finibus re-
364. pentina morte obiit vir alias neque iners neque imprudens.

CAP. XVIII. Multi exanimatum opinantur nimia crudi-
tate, inter coenandum enim epulis indulserat, alii odore
cubiculi, quod ex recenti tectorio calcis grave quiescenti-
bus erat, quidam nimietate prunarum, quas gravi frigore
P. adoleri multas iusserat. Decessit imperii mense septimo,
C.N. quarto decimo Kalend. Martias, aetatis, ut qui plurimum
364. ac minimum tradunt, tertio et trigesimo anno, ac benigni-
tate principum, qui ei successerunt, inter Divos relatus
est. Nam et civilitati propior et natura admodum liberalis
fuit. (X.) Is status erat Romanae rei, Ioviano eodem et
Varroniano coss. anno urbis conditae milesimo centesimo
et nono decimo. Quia autem ad inclutos principes vene-
randosque perventum est, interim operi modum dabimus.
Nam reliqua stilo maiore dicenda sunt. Quae nunc non
tam praetermittimus, quam ad maiorem scribendi diligen-
tiam reservamus.

3 2044 020 315 834

